

PRIRUČNIK

„Obuka i osnaživanje omladinskih radnika i edukatora za podizanje svijesti u civilnom društvu o uključivanju osoba s invaliditetom”

NASLOV:

Priručnik "Obuka i osnaživanje omladinskih radnika i edukatora za podizanje svijesti civilnog društva o uključivanju osoba s invaliditetom"

PROJEKAT:

Jačanje kapaciteta omladinskih radnika za uključivanje mladih osoba s invaliditetom kroz kvalitetne sportske aktivnosti za mlade, te aktivnosti na otvorenom i u slobodno vrijeme.

Partneri na projektu su:

- Spin / Okret (BA)
- AMUSE (RS)
- BtB (XK)
- Fondacija Don Giovanni Zanandrea Onlus (IT)

IZDAVAČ:

Fondacija Don Giovanni Zanandrea, Italija

UREDNIK:

Chiara Martini

AUTORI:

Chiara Martini
Amar Hamzić
Anna Baldoni
Sabina Hebib

PREVOD SA ENGLESKOG:

Nedim Mičijević

GRAFIČKI DIZAJN:

Nikola Radovanović

SADRŽAJ

O PROJEKTU	1
DIO 1. TEORIJSKI DIO	7
1. Promjena načina na koji socijalni radnici i civilno društvo gledaju na osobe s invaliditetom (OSI): od 'osoba kojima je potrebna pomoć' ka 'osobama koje imaju svoje resurse i talente' ili jednostavno ka 'ljudima'. Neki osnovni teorijski elementi.	7
2. Različitost i inkluzija kao temelj u svim oblastima: mijenjanje načina na koji govorimo o mladima s invaliditetom kroz film i komunikaciju.	8
4. Inkluzija u praksi. Strategije za rad sa mladima	15
5. Inkluzija kao alat za poboljšanje emocionalne inteligencije	20
6. Mjerenje utjecaja inkluzivnih inicijativa	22
7. Podrška promjenama: održivost inicijativa	24
Dio 2: Praktični dio: savjeti, primjeri dobre prakse i aktivnosti	25
2.1 Kako dizajnirati inkluzivne radionice korak po korak	25
2.2 Primjeri dobre prakse	33
BASKIN: novi sport za sve	33
Metodologija pozorišta Cosquillas: preoblikovanje kroz pripovijedanje	36
BANDA RULLI FRULLI: inkluzivni orkestar	38
Differently Artists: umjetnost je uvijek poziv na razumijevanje / ili kreativnost može pomoći u prevazilaženju neznanja.	40
Udruženje „Le Passeggiate di Agata“: aktivnosti na otvorenom	44
Uključenost zajednice, politika i zagovaranje: kako aktivirati zajednicu oko pitanja inkluzije?	44
Za više informacija...	47

O PROJEKTU

Naziv projekta: "Jačanje kapaciteta omladinskih radnika za uključivanje mladih osoba s invaliditetom kroz kvalitetne sportske aktivnosti za mlade, te aktivnosti na otvorenom i u slobodno vrijeme. "

Sažetak projekta:

Ovaj projekat je kreiran kao odgovor na sportske, društvene i rekreativne potrebe mladih osoba s invaliditetom.

Nekoliko studija pokazuje da su mladi s invaliditetom među najmarginaliziranijima i najsiromašnijima u svjetskoj populaciji mladih i da se češće suočavaju s ozbiljnim društvenim, ekonomskim i građanskim nejednakostima nego njihovi vršnjaci bez invaliditeta, čak i u razvijenim zemljama.

Kada je riječ o sportu, za osobe s invaliditetom ili one sa hroničnim stanjima, redovno učešće u fizičkoj aktivnosti nije uvijek dostupno, a stope učešća su do tri puta niže od onih kod osoba bez invaliditeta. Ove osobe, na primjer, mogu imati poteškoća da pronađu odgovarajući program sportskih ili fizičkih aktivnosti u svojoj neposrednoj blizini, uglavnom zbog nedostatka specifične obuke osoblja.

S društvene strane, partnerske organizacije su zabilježile nedostatak programa prilagođenih potrebama i interesima mladih s invaliditetom. Ovaj nedostatak ograničava njihove mogućnosti za učešće, jer često ne mogu pronaći aktivnosti koje odgovaraju njihovim preferencijama i sposobnostima. Čak i kada su programi dostupni, oni često ne rješavaju na adekvatan način različite potrebe mladih s invaliditetom, uključujući osobe s različitim vrstama i stepenima invaliditeta.

Ove utvrđene potrebe bit će riješene kroz inicijative za jačanje kapaciteta, s krajnjim ciljem stvaranja inkluzivnog i osnažujućeg okruženja za mlade osobe s invaliditetom, kroz sportske, aktivnosti na otvorenom i aktivnosti za razonodu.

Cilj projekta:

Opći cilj projekta je jačanje kapaciteta organizacija i stručnjaka koji rade s mladima kako bi se unaprijedilo uključivanje mladih s invaliditetom kroz kvalitetne sportske, aktivnosti na otvorenom i rekreativne programe.

Naša uloga kao omladinskih radnika i organizacija jeste da razvijamo inkluzivan i kombinovan pristup u radu s mladima, tako da aktivnosti s mladima s invaliditetom doprinose njihovom osnaživanju i punom učešću u društvenom, ekonomskom i procesu donošenja odluka.

Specifični ciljevi projekta:

Specifični ciljevi projekta su:

1. Jačanje kapaciteta organizacija za rad s mladima i omladinskih radnika (u svim našim zemljama, posebno u Bosni i Hercegovini i na Kosovu) o tome kako podići svijest mladih i omladinskih radnika o uključivanju mladih s invaliditetom (YWD) kroz kvalitetne sportske, aktivnosti na otvorenom i rekreativne aktivnosti u okviru programa rada s mladima.
2. Jačanje kompetencija organizacija za rad s mladima u prilagođavanju prostora i metoda za rad na kvalitetan način za sportske, aktivnosti na otvorenom i rekreacijske aktivnosti namijenjene mješovitim grupama mladih, i onih s i onih bez invaliditeta.
3. Jačanje vještina koordinatora koji rade s mladima za aktivno učešće kroz kvalitetno upravljanje prostorima namijenjenim sportskim, aktivnostima na otvorenom i rekreativnim sadržajima, u radu s mješovitim grupama mladih, s i bez invaliditeta

Aktivnosti projekta su:

U okviru WP1 - Upravljanje projektom:

- T1.1 – Pripremne aktivnosti i procedure za izvršenje i planiranje projekta
- T1.2 – Online sastanak za početak projekta
- T1.3 – Online sastanak za procjenu napretka projekta
- T1.4 – Online završni sastanak za evaluaciju

U okviru WP2 - Podizanje svijesti mladih i omladinskih radnika o uključivanju mladih s invaliditetom:

- T2.1 – Izrada priručnika za omladinske radnike namijenjene organizaciji radionica koje imaju za cilj promjenu percepcije civilnog društva o osobama s invaliditetom (OSI).
- T2.2 – Razvoj i testiranje online kursa za organizaciju zagovaračkih aktivnosti usmjerenih na promjenu percepcije civilnog društva o osobama s invaliditetom (OSI).
- T2.3 – Kreiranje i objavljivanje 10 TikTok videozapisa za promociju inkluzije, koje su napravile osobe s i bez invaliditeta
- T2.4 – Obuke kroz lokalne posjete

U okviru WP3 – Set alata i online kurs

- T3.1 – Set alata s preporukama za omladinske radnike/koordinate
- T3.2 – Online kurs za koordinate i lidere lokalnih omladinskih organizacija
- T3.3 – Primjeri dobre prakse i intervjui

U okviru WP4 - Razvoj kurikuluma i realizacija lokalnih obuka

- T4.1 – Program obuke za omladinske organizacije o osnaživanju osoba s invaliditetom i upravljanju inkluzivnim sportskim prostorima.
- T4.2 – Lokalne obuke za testiranje kurikuluma

U okviru WP5 - Vidljivost i diseminacija projekta

- T5.1 – Izrada i provođenje plana promocije projekta
- T5.2 – Web stranica projekta
- T5.3 – 6 online kampanja
- T5.4 – Lokalne završne konferencije

Partneri na projektu:

Fondacija Don Giovanni Zanandrea (IT) osnovana je 1918. godine i duboko je ukorijenjena u historiji grada Centa. Tokom više od jednog stoljeća, razvijala se od svoje prvobitne uloge sirotišta u dinamičan centar društvenih inovacija, posvećen inkluziji, autonomiji i dostojanstvu ljudi u ranjivim situacijama. Danas Fondacija podržava osobe s invaliditetom, ranjive mlade odrasle osobe i porodice suočene s poteškoćama kroz visokokvalitetne obrazovne, rehabilitacijske i socijalne usluge. Njen rad nadilazi tradicionalnu pomoć: cilj je izgraditi personalizirane životne puteve koji jačaju vještine, potiču nezavisnost i promovišu aktivno učešće u zajednici. U središtu pristupa Fondacije je sama osoba. Svaki pojedinac se cijeni zbog svojih sposobnosti, aspiracija i potencijala, te mu se pruža podrška da se izrazi i razvija u sigurnom i podržavajućem okruženju. Ljude se podstiče da razvijaju praktične životne vještine, grade značajne odnose i ponovo otkriju svoju ulogu kao aktivni doprinosioci društvu. Aktivnosti Fondacije usmjerene su na tri glavna područja. **Samostalan život**, kroz pristupačna stambena rješenja uz podršku obučanih stručnjaka i tehnologije; **inkluzija u radno okruženje**, pružanjem prilika za obuku, strukturiranih rutina i saradnje s lokalnim preduzećima; i **socijalizacija**, kroz kulturne, umjetničke, sportske i rekreativne aktivnosti koje potiču autentične odnose i osjećaj pripadnosti.

SPIN / Okret (BA) je neprofitna omladinska organizacija sa sjedištem u Mostaru, Bosna i Hercegovina, zvanično registrovana 2018. godine nakon višegodišnjeg rada kao neformalna omladinska inicijativa. Organizacija radi na promovisanju inkluzivnog rada s mladima, zdravih životnih stilova i jednakih mogućnosti za mlade da učestvuju u obrazovanju, sportu i životu zajednice. SPIN primarno radi s mladima koji imaju manje mogućnosti, uključujući one izvan formalnog obrazovnog sistema, mlade iz udaljenih područja i mlade s ograničenim pristupom obrazovnim i rekreacijskim aktivnostima. Kroz neformalno obrazovanje i metodologije zasnovane na sportu, organizacija stvara pristupačna okruženja za učenje koja podržavaju lični razvoj, socijalnu inkluziju i aktivno učešće. Organizacija ima veliko iskustvo u okviru programa Erasmus+, posebno u projektima jačanja

kapaciteta u radu s mladima i stručnom obrazovanju i osposobljavanju. Njene aktivnosti su usmjerene na inkluziju, mentalno zdravlje, prevenciju nasilja, zapošljivost i poduzetništvo, s jakim naglaskom na razvijanje praktičnih, inkluzivnih metodologija za različite ciljne grupe. U okviru ovog projekta, SPIN doprinosi svojom stručnošću u inkluzivnom radu s mladima, razvoju obuka i aktivnostima zasnovanim na zajednici, podržavajući stvaranje i testiranje inkluzivnih pristupa koji promovišu učešće i osnaživanje mladih s invaliditetom kroz sport, aktivnosti na otvorenom i aktivnosti u slobodno vrijeme.

AMUSE (RS) je neprofitna omladinska organizacija sa sjedištem u Srbiji koja radi na promociji zdravih stilova života, socijalne inkluzije i osnaživanja mladih. Organizacija se fokusira na jačanje vještina, dobrobiti i aktivnog učešća mladih, s posebnom pažnjom na one s manje prilika i marginalizirane. AMUSE provodi niz aktivnosti, uključujući programe neformalnog obrazovanja ( ), istraživanja o pristupačnosti i inkluziji, inicijative za podizanje svijesti i međunarodnu saradnju. Projekt se bavi ključnim temama kao što su mentalno zdravlje, prevencija radikalizacije mladih, inkluzivne aktivnosti u slobodno vrijeme i na otvorenom, te osnaživanje omladinskih radnika za rad s različitim grupama mladih. Kroz učešće u programu Erasmus+ i drugim partnerstvima, AMUSE donosi iskustvo u osmišljavanju i provođenju inkluzivnih obuka, poticanju praksi socijalne inkluzije i razvoju metodologija koje unapređuju participaciju i dobrobit mladih s invaliditetom i drugih nedovoljno zastupljenih grupa.

Building the Balkans (XK) je neprofitna omladinska organizacija koju je osnovala grupa mladih lidera u Mitrovici na Kosovu, s ciljem promovisanja regionalne saradnje, osnaživanja mladih i međukulturalnog dijaloga širom Zapadnog Balkana. Organizacija razvija inicijative koje okupljaju mlade ljude da uče, saraduju i grade zajedničko znanje, jedinstvo i međusobno poštovanje preko etničkih i nacionalnih granica. Building the Balkans provodi aktivnosti neformalnog obrazovanja, omladinske razmjene, radionice i sesije za jačanje kapaciteta koje jačaju digitalne i profesionalne vještine, inkluziju i aktivno građanstvo među mladima. Njihov rad se fokusira na osnaživanje mladih iz različitih sredina da se uključe u učenje, inovacije i djelovanje u zajednici. Kroz učešće u Erasmus+ programu i drugim međunarodnim partnerstvima, organizacija doprinosi razvoju iskustva u saradnji između zemalja, inkluzivnom radu s mladima te osmišljavanju aktivnosti koje vode mladi i koje potiču saradnju, otpornost i bolje međusobno razumijevanje među regijama.

O PRIRUČNIKU

Priručnik *"Osnaživanje omladinskih radnika i edukatora za podizanje svijesti civilnog društva o inkluziji osoba s invaliditetom"* razvijen je kao odgovor na rastuću potrebu za inkluzivnim praksama u radu s mladima i obrazovanju. Glavna tema je socijalna inkluzija mladih osoba s invaliditetom (MOSI), kojoj se pristupa kroz podizanje svijesti, jačanje kapaciteta i aktivno uključivanje u zajednicu.

Svrha i ciljevi

Svrha priručnika je da osposobi omladinske radnike i edukatore znanjem, kompetencijama i alatima potrebnim za poticanje inkluzije osoba s invaliditetom u njihovim zajednicama. Njegovi glavni ciljevi su:

- Podizanje svijesti o invaliditetu kao dimenziji ljudske raznolikosti.
- Promovisati način razmišljanja koji mijenja narativ od 'osoba kojima je potrebna pomoć' ka 'osobama koje doprinose društvu'.
- Pružiti praktične metode i primjere za provođenje inkluzivnih aktivnosti zajedno s mladima s invaliditetom.
- Podržati omladinske radnike u planiranju, provođenju i evaluaciji inkluzivnih inicijativa koje promovišu angažman civilnog društva.

Ciljane grupe i multiplikatori

Primarni korisnici ovog priručnika su omladinski radnici, edukatori, treneri i facilitatori koji rade na terenu, često unutar lokalnih udruženja, škola ili neformalnih obrazovnih okruženja. Mnogi od njih mogu imati malo ili nimalo prethodnog iskustva u radu s osobama s invaliditetom.

Priručnik je također namijenjen i multiplikatorima – stručnjacima i edukatorima koji će dalje širiti sadržaje obučavajući druge, provodeći projekte i podižući svijest na širem nivou zajednice.

Doprinos profesionalnom razvoju

Korištenjem priručnika korisnici će ojačati svoj profesionalni profil kroz:

- Povećano znanje o inkluzivnim pedagoškim pristupima.
- Unapređene vještine vođenja i planiranja inkluzivnih aktivnosti.
- Povećana svijest o emocionalnom, socijalnom i utjecaju rada na zajednicu.
- Proširena perspektiva o raznolikosti, jednakosti i aktivnom građanstvu.

Priručnik podržava razvoj ključnih kompetencija u radu s mladima, kao što su empatija, kritičko razmišljanje, komunikacija i sposobnost angažovanja različitih grupa.

Struktura priručnika

Priručnik je podijeljen na tri glavna dijela:

1. Teorijski dio

Ovaj dio uvodi osnovne koncepte i okvire, uključujući:

- Svijest o invaliditetu i promjena narativa: od "potrebe za pomoći" do "doprinosa".
- Raznolikost i inkluzija kao društveno obogaćivanje.
- Pedagoške i obrazovne teorije (npr. Canevaro, Errani) koje podržavaju inkluzivno obrazovanje.
- Inkluzija kao sredstvo za jačanje emocionalne inteligencije.
- Praktično planiranje inkluzivnih inicijativa, razumijevanje utjecaja i održivosti.

2. Praktični dio

Zbirka detaljnih studija slučaja i primjera dobrih praksi koje pokazuju uspješne inicijative za uključivanje osoba s invaliditetom, kao što su:

- *Baskin* (inkluzivni sport)
- *Metodologija pozorišta Cosquillas*
- *La Banda Rulli Frulli* (inkluzivna muzička grupa)
- Edukativne radionice u kojima YWD-ovi djeluju kao stručnjaci u školama
- Volontiranje u zajednici i učešće u lokalnim događajima
- Inicijative zagovaranja i podizanja svijesti poput *Le Passeggiate di Agata*

Svaki primjer sadrži opis, ključne elemente, fotografije i reference kako bi poslužio kao model koji se može primijeniti u praksi.

3. Resursi i Literatura

Odabrana lista referenci, članaka i alata za podršku daljem učenju i razvoju.

„Kada sebe mjerimo kroz prizmu različitosti, to nas vodi u samu srž našeg bića — u naše predrasude, duboke strahove i barijere koje smo podigli da bismo se zaštitili. Ako drugog posmatramo, a ne prihvatimo njegovo bogatstvo i svjetlost, tada se jasno ogoljava ograničenost okruženja, slabosti društva, te kulturne, političke i ekonomske prepreke solidarnosti i zajedničkog suživota.“

[Andrea Canevaro]

DIO 1. TEORIJSKI DIO

1. Promjena načina na koji socijalni radnici i civilno društvo gledaju na osobe s invaliditetom (OSI): od 'osoba kojima je potrebna pomoć' ka 'osobama koje imaju svoje resurse i talente' ili jednostavno ka 'ljudima'. Neki osnovni teorijski elementi.

Prije svega, ljudi

Važan prvi korak u promjeni perspektive je početi od **jezika**. Izrazi koje koristimo, kao što su mladi s invaliditetom ili osobe s invaliditetom, nisu samo etikete, već način na koji promatramo svijet. Govoriti o "osobama s invaliditetom" znači prvo **prepoznati osobu**, a ne njenu stanje. To je temeljni korak koji nam pomaže da prepoznamo dostojanstvo, složenost i ljudskost svakog pojedinca. Još bolje bi bilo jednostavno govoriti "ljudi", imajući na umu da je invaliditet jedna od mnogih karakteristika koje mogu biti dio nečijeg identiteta, ali ga ne definiraju u potpunosti.

Mladi, s invaliditetom ili bez njega, imaju interese, strasti, želje, snove, sposobnosti i ranjivosti. Potrebno im je da se treniraju, da stiču iskustva, da istražuju svijet, da budu u grupi i da se suočavaju jedni s drugima. Potrebni su im prostori, vremena i prilike da izgrade svoj identitet, da pokušavaju, da griješe i da biraju. Sve je to sastavni dio procesa odrastanja i mora biti prepoznato i podržano, također (a posebno) u slučaju mladih s invaliditetom.

I upravo tu se javlja veliki izazov za socijalne radnike: kako adekvatno odgovoriti na potrebe mladih s invaliditetom za rekreacijom, sportom, obrazovanjem i kulturom. To nije nimalo jednostavan zadatak, jer društva u kojima živimo i dalje u velikoj mjeri stvaraju prepreke uključivanju. Problem nisu ljudi, već okruženje (fizičko, društveno i kulturno) koje im često ne omogućava puno učešće u zajedničkom životu.

Ne postoji samo jedna vrsta invaliditeta, svaki je različit, baš kao što su različiti ljudi!

Da bismo odgovorili na ovaj izazov, prvo moramo prepoznati da ne postoji samo jedna vrsta invaliditeta. Invaliditeti su brojni, međusobno različiti i često se javljaju zajedno, u različitim stepenima i oblicima izraženosti. Opšte kategorije (tjelesni, senzorički, kognitivni invaliditet) mogu nam pomoći da se orijentiramo, ali nisu dovoljne da opišu stvarnost. Svaka osoba je jedinstvena, i svako iskustvo invaliditeta je drugačije. Ključna stvar je da isto stanje može biti više ili manje ograničavajuće, zavisno od okruženja u kojem osoba živi.

Zamislite, na primjer, osobu koja se kreće u invalidskim kolicima: ako je okruženje pristupačno, ako se može slobodno kretati, ako ima odgovarajuća prijevozna sredstva, njena autonomija je vrlo visoka. S druge strane, ako se nalazi u okruženju punom arhitektonskih barijera, postaje ovisna o drugima. Isto važi i za osobe sa senzornim ili kognitivnim oštećenjem: upravo komunikacijske, kulturne i organizacijske barijere stvaraju invaliditet. **Zato danas govorimo o socijalnom modelu invaliditeta, koji se ne fokusira na individualni "deficit"** (ako ga uopće tako možemo nazvati), **već na način na koji društvo odgovara (ili ne odgovara) na potrebe svih ljudi.**

Univerzalna prava kao polazna osnova

Dosad rečeno, neizbježno nas dovodi do priče o pravima. Ne možemo inkluziju smatrati ustupkom ili dobrotom: to je pravo. Osobe s invaliditetom, kao i svi ostali, imaju pravo na potpuno učešće u društvenom, kulturnom, obrazovnom i radnom životu. Imaju pravo da budu saslušane, pravo da biraju, da se izraze. *Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom, usvojena 2006. godine*, nudi nam jasan i zajednički okvir na međunarodnom nivou: ona promovira poštovanje dostojanstva, individualne autonomije i punog učešća.

Prepoznavanje ovih prava znači prevazilaženje pristupa koji se zasniva na brizi i socijalnoj pomoći, a koji osobe s invaliditetom posmatra kao 'objekte brige' ili pasivne korisnike usluga, te umjesto toga usvajanje inkluzivnog i participativnog pristupa. Osmisliti obrazovne, kulturne i sportske aktivnosti koje su pristupačne i značajne za sve, ili barem za što veći broj ljudi, nije 'dodatna' aktivnost niti luksuz, to je sastavni dio uloge socijalnih radnika.

Zaključno, prevazilaženje stereotipa znači da prvo osobe s invaliditetom gledamo kao aktivne subjekte, nosioce želja, potreba i vještina. To znači prepoznati da inkluzija nije samo pitanje pristupa, već i učešća. I to znači preuzeti odgovornost, kako kao profesionalci, tako i kao građani, da doprinesemo izgradnji pravednijih, otvorenijih, a u konačnici i humanijih društvenih okruženja.

2. Različitost i inkluzija kao temelj u svim oblastima: mijenjanje načina na koji govorimo o mladima s invaliditetom kroz film i komunikaciju.

U radu s mladima s invaliditetom u sportskim, kulturnim i umjetničkim aktivnostima, potrebno je posmatrati i jačati individualne različitosti, pri čemu pažnju ne treba usmjeriti samo na invaliditet, već i na njihove sklonosti, talente i različita iskustva. Na taj način razlike se prepoznaju kao vrijednost i kao sastavni dio

ljudskog bića (De Anna, Gaspari i Mura, 2015). Predlaže se pristup iz antropološko-kulturne perspektive (Remotti, 2011), koji nam omogućava da ljudsku različitost vidimo kao pozitivnu vrijednost. Iz ove perspektive, važno je razvijati razumijevanje identiteta kao nečega što je višestruko i u stalnom razvoju

Središnje pitanje, uprkos promjenama koje se dešavaju, uvijek i isključivo se tiče jedne dimenzije: mogućnosti zajedničkog života uz poštovanje i priznavanje razlika unutar zajedničke pozadine. Kao što neke studije ističu, djeca koja imaju iskustvo kontakta u grupama gdje su i druge osobe s invaliditetom, iskazuju pozitivno mišljenje i društvenu predstavu o njima.

Polazeći od toga, pojašnjavamo pojam inkluzije, koja, prema gledištu specijalne pedagogije, treba biti povezana s pojmovima različitosti, razlikama i jednakosti. Inkluzija je pluralnost i poštovanje razlika. To je put koji ima za cilj pronaći strategije i djelovanja za smanjenje nejednakosti i promovisanje jednakih mogućnosti.

Pomoć i inspiracija za kreiranje pristupa i vođenje sportskih i rekreativnih aktivnosti za one koji nemaju iskustva u ovoj oblasti mogu doći iz filma i književnosti, kroz filmove i romane koji prikazuju priče o osobama i mladima s invaliditetom. Naime, ti prikazi osoba s invaliditetom odražavaju kulturu i društvo te su često rezultat duboko ukorijenjenih predrasuda i stereotipa, koji samo ponavljaju slike i ideje koje stručnjaci u ovoj oblasti oštro kritikuju.

Na primjer, Jacopo Melio, novinar, aktivista, pisac i vijećnik Regije Toskana, donosi nam tekst o tim filmovima. Uvrstili smo ga gotovo u cjelosti jer je vrlo jasan i fokusira se na novije naslove koji se mogu pronaći na platformama i/ili YouTube-u.

*'Nakon još jednog posta na društvenim mrežama koji je s oduševljenjem govorio o seriji "Lawyer Woo", jednoj od najnovijih južnokorejskih serija koje su stigle na Netflix, odlučio sam I pogledati sve epizode za samo dva dana. I to ne bez muke. Da, jer oni koji me dobro poznaju znaju i za moj skepticizam i ekstremnu kritiku (nepriistrasnu!) prema filmovima i TV serijama koje govore o invaliditetu i, u gore navedenom slučaju, neurodivergenciji. To se svodi na dva razloga: prvi je **prekomjerna 'romantizacija' invaliditeta**, koja ga ne samo da čini veoma udaljenim od stvarnosti, već često i 'karikira', stvarajući prave 'karikature'; drugi se tiče činjenice da **likove s invaliditetom rijetko glume osobe s invaliditetom** (i ovdje se, međutim, otvara vrlo široka rasprava o pravu na samopredstavljanje i o činjenici da niko ne može/ne bi trebao zamijeniti člana manjine/zajednice ako on ili ona nije dio te zajednice, ali o tome ćemo govoriti neki drugi put s pažnjom koju zaslužuje).*

Jacopo Melio među filmovima i TV serijama koje govore o invaliditetu identificira tri tipa:

1) oni koji o tome govore na potpuno pogrešan način (s sažaljenjem, suosjećanjem, "inspiracijskom pornografijom" ili pretjeranom "romantizacijom") i imaju lošu radnju, ili su tehnički loše napravljeni;

2) oni koji o tome govore na pogrešan način na konceptualnom nivou, ali imaju ugodnu, smiješnu i ponekad zanimljivu radnju (koja i dalje predstavlja dobar zabavni proizvod, dovoljno ugodan da prosječnom gledatelju ne da da pomisli da ono što gleda nije u skladu s onim što tvrdi zajednica osoba s invaliditetom);

3) konačno, oni zaista dobro urađeni, koji ispravno govore o invaliditetu i imaju priču koja funkcioniše, uspijevajući uključiti svakoga.

U prvom slučaju, kaže Melio, ubraja filmove poput Me Before You, gdje je invaliditet prikazan u izrazito privilegovanom kontekstu, pa je jedina stvarna poteškoća zapravo neprihvatanje vlastitog stanja od strane glavnog lika; zatim Run to You i Detective by Chance, u kojima se invaliditet prikazuje na lagan i površan način, uz humor koji pokušava da 'olakša' temu, ali zapravo ostaje prilično neuvjerljiv (možda zanimljiv samo onima koji vole stil tzv. kino-komedija tipa cine-panettone).

U drugom slučaju, lista je mnogo duža jer ovi filmovi i serije nastoje približiti temu široj publici, koja često nema dovoljno znanja da je kritički sagleda. Tu spadaju poznati naslovi poput Forrest Gump, Wonder, Almost Friends, A Beautiful Mind i Rain Man, zatim manje poznati film The Bélier Family, kao i serije Atypical i Special.

Iako ovi naslovi ponekad spadaju u klišeje i stereotipe te znaju previše uljepšati priče, ipak su urađeni na način koji budi emocije, privlači pažnju i potiče na razmišljanje. Zbog toga imaju snažan utjecaj na publiku. Ako to pomaže da se ljudi približe temi invaliditeta i bolje je razumiju, čak i ako prikaz nije u potpunosti realan, onda takva ostvarenja ipak imaju svoju vrijednost i ne treba ih u potpunosti odbaciti.

Na kraju, za treću grupu izdvajamo: seriju Sex Education (lik s invaliditetom zaista tumači osoba s invaliditetom i to s razlogom treba naglasiti), kao i filmove My Left Foot, Your Every Breath, The Theory of Everything, The Session, te dokumentarac Crip Camp, koji je odličan za upoznavanje s prvim aktivističkim pokretima zajednice osoba s invaliditetom. I to je uglavnom to..

Osim serije Sex Education, zapravo, ovo su priče koje su sve postojale, nisu pretjerano izmišljene, a prenose realističnu sliku o invaliditetu, bez uljepšavanja i bez pretvaranja protagonista u heroje koji sve olakšavaju, dok život uopće nije lak ako doživljavate određene poteškoće.

Da budemo jasni, ne tvrdim da su vrijedne samo teške i sumorne priče koje bude tugu ili strah. Ali prikazivati svakodnevni život osobe s invaliditetom kao nešto gotovo idealno, kao da je sve 'bez problema' i svoditi ga na to da je jedini problem

gubitak određenih luksuza, ili pronalazak ličnog asistenta nakon čega sve teče glatko u potpuno prilagođenom domu (kao u Almost Friends), daje iskrivljenu sliku stvarnosti.

Takvi prikazi mogu biti i uvredljivi, jer zanemaruju stvarne izazove i umanjuju iskustva ljudi koji, iako imaju 'slične' okolnosti, žive mnogo složenije i drugačije svakodnevice.

Ova **trivijalizacija** se, po mom mišljenju, dešava još više kada govorimo o mentalnom invaliditetu ili neurodivergenciji (što nije invaliditet). Zapravo, vjerujem da se čak i često citirana serija Lawyer Woo može svrstati u drugu grupu: pravni slučajevi o kojima se radi su prilično originalni, ima mnogo zanimljivih ideja i ne nedostaje ironije, uz onu tipičnu "kawaii" razigranost u pozadini, karakterističnu za orijentalni svijet. Ipak, glavna junakinja je često prikazana na način koji je čini gotovo karikaturom, kroz pretjerane stereotipe o autizmu, poput ponavljanja određenih rečenica, izbjegavanja društvenih interakcija, fiksiranja na sitne detalje ili neobičnog ponašanja (bez otkrivanja previše, dovoljno je reći da za prolazak kroz rotirajuća vrata mora glumiti da pleše valcer kako bi uskladila korake).

Vjerujem da ćemo u filmu imati pravi narativ onda kada likovi s invaliditetom, koje uz to tumače stvarne osobe s invaliditetom, budu prikazani kao potpuno ljudski, sa svojim manama, sa iskrenim slabostima i ranjivostima, te kada se budu suočavali sa stvarnim, svakodnevnim arhitektonskim, društvenim i kulturnim barijerama.

Konkretni primjeri

Želimo navesti neke konkretne primjere mladih osoba s invaliditetom koje su, kroz svoje postupke i lična postignuća ispravno predstavljene, doprinijele promjeni stava civilnog društva o invaliditetu.

Najistaknutiji primjer je Beatrice Maria Adelaide Marzia Vio Grandis, poznata kao Bebe Vio: italijanska sportistkinja i sportska menadžerica, specijalizirana za floret, paraolimpijska, svjetska i evropska prvakinja u individualnom paraolimpijskom floret mačevanju.

Bavi se mačevanjem od svoje pete i po godine; sa 11 godina oboljela je od meningitisa koji je izazvao tešku infekciju, zbog čega su ljekari bili primorani da joj amputiraju udove. Nakon 104 dana hospitalizacije, napustila je bolnicu i odmah se vratila u školu. Potom je prošla kroz motornu rehabilitaciju i fizioterapiju u specijalizovanom centru za proteze.

Otprilike godinu dana nakon pojave bolesti, nastavila je sa sportskim aktivnostima, čak i na takmičarskom nivou, zahvaljujući posebnoj protezi dizajniranoj da drži floret.

Kroz **sport** je nastavila život pun živopisnih iskustava i izazova. Postala je paraolimpijska sportašica i ostvarila je velike uspjehe, a medijska pažnja joj je pružila priliku da se afirmiše i iskaže važne stvari. Ona je vrlo draga djevojka, intelektualno živahna, koja se šali i koristi ironičan pristup kada je u pitanju njena invalidnost.

Zahvaljujući tome, od tada se pojavljuje kao ambasadorica u brojnim televizijskim emisijama kako bi promovisala mačevanje u kolicima i paraolimpijski sport uopšte, ali i govorila o životnim izazovima u širem smislu.

U više navrata pojavljivala se u promotivnim kampanjama zajedno sa svojom inspiracijom, višestrukom osvajačicom medalja Valentinom Vezzali. Sarađivala je i s brojnim međunarodnim modnim kućama visoke mode, a 2009. godine njena porodica osnovala je organizaciju Art4sport, neprofitnu inicijativu koja kroz sport podstiče socijalnu inkluziju djece s invaliditetom (<https://www.art4sport.org/>).

Bebe Vio je napisala dvije knjige, a 2023. godine diplomirala je komunikacije i međunarodne odnose na Univerzitetu John Cabot u Rimu. U januaru 2025. godine izabrana je u Federalni savjet Italijanske mačevalačke federacije kao predstavnica sportista za četverogodišnji mandat u periodu od 2025–2029.

Još jedna zanimljiva kategorija odnosi se na mlade novinare, trenere, aktiviste i kreatore sadržaja koje prate stotine hiljada ljudi. Njihov rad se često zasniva upravo na razbijanju stereotipa kroz autentične, ironične, pa čak i sarkastične, ali privlačne i kultivisane narative. U literaturi i izvorima navodimo neke od tih profila.

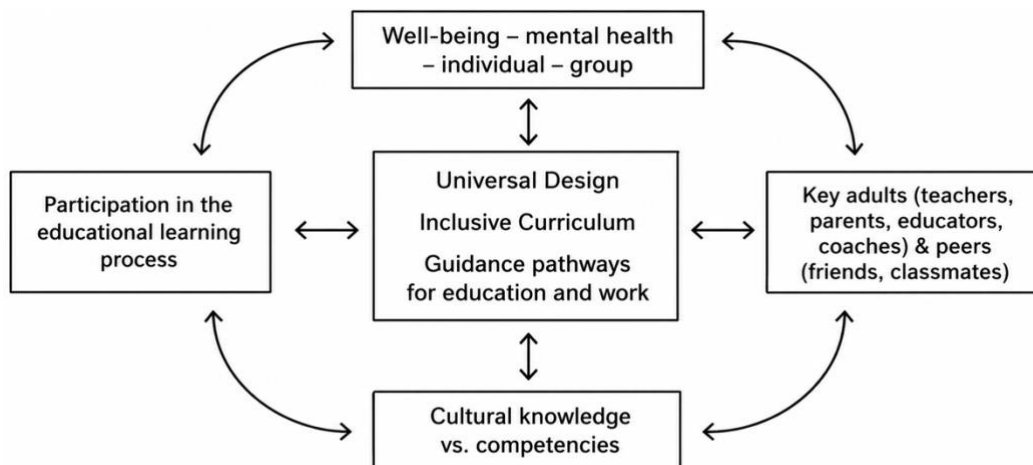
3. Pedagoški pristupi inkluzivnom obrazovanju: različitost, otpornost i povezanost

Ostvarivanje dobrobiti i obrazovnog uspjeha osoba s invaliditetom razvija se kroz kontinuirani proces koji se kreće od ciljanih intervencija na pojedincima do razmišljanja o društvenim, relacijskim i organizacijskim kontekstima. Da bi se razumio ovaj složeni koncept, neophodno je imati još jedan jasan koncept, a to je koncept **otpornosti** ili sposobnosti pojedinca ili sistema da se suoči i prevaziđe nedaće, teškoće ili traume, pozitivno reorganizirajući vlastiti život i pretvarajući negativno iskustvo u lični rast i pozitivnu promjenu zahvaljujući mnoštvu međuzavisnih faktora. Ovo se dešava u dinamičnom i međuzavisnom procesu između bioloških, psiholoških, socijalnih i ekoloških sistema, što pomaže ljudima da prevaziđu nedaće i promovišu blagostanje.

Međunarodno priznate pedagoginje, Andrea Canevaro i Elena Malaguti, ističu koliko je neophodno imati holistički i multidimenzionalni pogled i pristup invaliditetu, koji uzima u obzir individualne resurse ljudi, ali i odnose, kontekste i strategije intervencije kako bi se razvila otpornost. Imajući to na umu, kako bi se podržali mladi s invaliditetom u rekreacijskim, kulturnim i slobodnim aktivnostima, važno je razmotriti ovih pet fundamentalnih elemenata, međusobno povezanih:

1. **Dobrobit i mentalno zdravlje:** i na individualnom i na grupnom nivou, jer stanje dobrobiti podstiče učenje i aktivno učešće.
2. **Učešće i motivacija:** uključujući motive, interese, preferencije, izbore te nivo samoodređenja i zagovaranja učenika i mladih
3. **Znanje o kulturi i kompetencije:** stečeno znanje može se pretvoriti u praktične vještine i korisne kompetencije.
4. **Uloga odraslih uzora:** nastavnici i edukatori, sa svojim emocionalno-relacijskim, metodološkim i kulturnim vještinama, te odnosima koji se uspostavljaju sa učenicima i roditeljima, terapeutima itd.

5. **Fleksibilnost nastavnog plana i programa i integracija sa savjetovanjem i osposobljavanjem za posao:** prilagođavanje potrebama mladih i promovisanje potpunog puta rasta

Kao što je očigledno, ljudski sistemi (intraindividualni, porodični, društveni) žive u uskoj korelaciji i nisu odvojivi. Studije u oblastima kao što su genetika, psihologija, političke nauke, arhitektura i humana ekologija pokazuju da otpornost zavisi jednako od dostupnih kulturno relevantnih resursa koji međusobno djeluju s zajedničkim ciljevima, kao i od individualnih emocija, misli, osjećanja i ponašanja.

Studija Höltgea, Theron i Ungara (2022) pokazuje da podrška porodice i prijatelja jača otpornost adolescenata koji prolaze kroz teške životne okolnosti, te koji u kratkom roku mogu razviti depresivna stanja, ali da je dugoročno posebno važna podrška škole.

Prema multisistemski pristupu otpornosti (Masten, 2014; Scheffer i saradnici, 2018; Ungar i Theron, 2020), individualni, psihološki, kulturni, obrazovni i društveni resursi međusobno utiču jedni na druge i igraju ključnu ulogu u unapređenju mentalnog zdravlja (Masten i Cicchetti, 2016). Ova novija istraživanja dovode u pitanje definiciju otpornosti kao samo sposobnosti prilagođavanja i saglasna su u tome da je definišu kao međuzavisan proces između više faktora, iz socio-ekološke perspektive.

Andrea Canevaro je u jednom časopisu komentarisao riječ koja se svake godine stavlja u fokus. Posljednja? *Radinost*. Za mene, odgojna zajednica pokreće radinost, to znači prepoznati da svako ima nešto u čemu je sposoban, ali i da niko ne može biti sam sebi dovoljan. Svako može na svoj način biti aktivan i koristan, pokrenuti nešto što može značiti i drugima. To je suština odgojne zajednice: da niko ne bude sveden na ulogu onoga kome se pomaže, da se izađe iz podjele na one koji imaju i one koji nemaju, one koji znaju i one koji ne znaju, one koji su obrazovani i one koji nisu. Ne učiti nekoga kako da živi, nego učiti kako da živimo zajedno.

4. Inkluzija u praksi. Strategije za rad sa mladima

Prvo, iako neka invalidnost može sličiti, rijetko ćete naći dvije osobe sa istim invaliditetom i istom emocionalnom reakcijom na svoje stanje, istom upotrebom pomagala, ili sličnim odnosima sa svojom okolinom. Dakle, očigledno je da svaka osoba sa jednom ili više invaliditeta ima specifične sposobnosti, potrebe i preferencije u vezi sa tim. Stoga je važno **poznavati invaliditet, a posebno specifičnu situaciju osobe s kojom radite (ili ćete raditi)!**

Najbolji način da se to uradi je **da** prvenstveno **pitajte samu osobu** (ona najbolje poznaje svoje stanje!), ili njenu rodbinu, staratelje, pomagače ili ljekare. Otvorena komunikacija u atmosferi povjerenja čini saradnju najboljim mogućim iskustvom za sve.

U prošlosti je postojala "Međunarodna klasifikacija oštećenja, invaliditeta i hendikepa" koja se fokusirala na medicinsko stanje osobe i na to kako ga izliječiti ili liječiti (tzv. medicinski model invaliditeta). Ovu klasifikaciju je 2002. godine zamijenila modernija "Međunarodna klasifikacija funkcionisanja, invaliditeta i zdravlja" (www3.who.int/icf/) kako bi odrazila novi integrisani **"bio-psihosocijalni pristup" invaliditetu koji se ne fokusira samo na ograničenja, već i na nivo funkcionisanja i zdravlja.**

Zapravo, na aktivnost ljudi (izvođenje zadatka ili radnje) ne utječu samo fizički uvjeti (bolesti i poremećaji) ili oštećenja (koja se tiču strukture tijela ili funkcija), već i mogućnosti i sklonosti za sudjelovanje (uključenost u životne situacije). Postoje i faktori okruženja (fizičko, socijalno okruženje u kojem ljudi žive) i lični faktori (ličnost, lična situacija...) koji utiču na aktivnost i participaciju ljudi.

Ovaj novi 'bio-psihosocijalni model' invaliditeta također vodi ka novim načinima klasifikacije invaliditeta kod ljudi, u zavisnosti od toga da li se fokus stavlja na funkcije i strukturu tijela, aktivnosti i učešće osobe, ili na kontekstualne faktore.

Često je, iz različitih razloga, stvarna "učinkovitost" mladih s invaliditetom (ono što pojedinac zaista radi u svojoj trenutnoj okolini i kontekstu) manja od njihovog "kapaciteta" (sposobnost pojedinca da obavi zadatak ili radnju, njegov/njen najviši vjerovatni nivo funkcionisanja u određenoj oblasti u bilo kojem trenutku). Ovaj jaz može biti uzrokovan:

- **Zaštitnički stav okoline** (roditelji, omladinski radnici, drugi): oni ne mogu ili im nije dozvoljeno da obavljaju neku aktivnost jer "imaju invaliditet", iako bi imali kapacitet da obavljaju aktivnosti **da su prilagođene njihovim specifičnim potrebama.**
- **Naučena bespomoćnost**: osobe s invaliditetom misle da nije moguće obaviti neku aktivnost jer nikada nisu imale tu priliku ili nikada nisu vidjele nekoga s invaliditetom da to radi (uzori)

• *(Dis)abilizam*: stav (svjesan ili nesvjestan) prema osobama s invaliditetom, kao ljudima s manje prava

• *Strah od nepristupačnosti*: osobe s invaliditetom su neodlučne da učestvuju jer nemaju pouzdane informacije o pristupačnosti aktivnosti, lokacije, prijevoza...

• *Nedostatak asistivne tehnologije*: često takva tehnologija ne postoji kao gotov proizvod ili je preskupa, ali se mnogi korisni alati mogu osmisliti ili napraviti uz malo kreativnosti (rampe, sjedišta, razna pomagala i slično).

• *Nedostatak prilagođavanja i kreativnosti*: metode rada s mladima se mogu prilagoditi uz malo kreativnosti: zašto ne crtati umjesto govora (poremećaj govora), zašto ne podići ruke u zrak umjesto skakanja (kolica)... samo posvetite vrijeme i pažnju fazi planiranja aktivnosti. Ponekad može biti korisno 'staviti se u tuđe cipele'.

Rad s mladima može biti ključan u premostavanju jaza između onoga što osobe s invaliditetom rade i onoga što bi zapravo mogle raditi. Izbor je na vama!

Kako to uraditi? SAVJETI ZA INTERAKCIJU S OSOBAMA S INVALIDITETOM

- Kada počnete komunicirati s osobama s invaliditetom, polazite od pretpostavke o **maksimalno mogućim fizičkim i intelektualnim sposobnostima**, a tek ako je to potrebno, postepeno se prilagođavate invaliditetu.
- **Ne pretpostavljajte da sve osobe s invaliditetom imaju ograničene intelektualne sposobnosti**, niti da su osobe koje koriste invalidska kolica vrlo spore, niti da su osobe s bijelim štapom potpuno slijepe itd.
- Kada upoznajete osobu s invaliditetom, **postupite isto kao i sa svim ostalim ljudima koje sretnete**. Ako obično pružate ruku, ponudite je za rukovanje. Osobe s ograničenom upotrebom ruku ili one koje koriste umjetni ud obično se rukuju. (Rukovanje lijevom rukom je prihvatljiv pozdrav.) Ako obično ljubite u obraz, učinite isto, možda uzmete osobu koja je slijepa za ramena da osjeti da mu se "ljubljenje približava" itd...
- **Ponašajte se prema odraslima kao prema odraslima**. Osobe s invaliditetom oslovljavajte na isti način kao i druge ljude (gospodin i gospođa)
- **Ako nudite pomoć, prvo pitajte** da li osoba sa invaliditetom želi pomoć i sačekajte da vaša ponuda bude prihvaćena (osim ako se neko ne sprema da padne ili slično). Najbolje je da osoba sa invaliditetom sama da upute o načinu pružanja pomoći (npr. neki dijelovi invalidskih kolica su krhki ili se lako skidaju, tako da nije dobro podizati ili vući invalidska kolica...).
- **Opustite se! Nemojte se osjećati posramljeno** ako upotrijebite uobičajene izraze poput "Vidimo se" ili "Jesi li čuo za ovo?" koji se čine da se odnose na nečiju invalidnost. Osobe s invaliditetom često koriste te

izraze. Nemojte pokušavati biti previše politički korektni i danima razmišljati o tome kako nazvati osobu s invaliditetom, samo je pitajte.

Pogledajte i sljedeći odjeljak u nastavku.

- Postoje kompanije koje mogu iznajmiti/prodati/popraviti pomoćnu opremu (kolica, dizala, pomagala za hodanje, slušna pomagala, posebne naočale itd.) kada vam je potrebna. Unaprijed saznajte gdje i kako pronaći pomagala.
- Kao minimalni standard uzmite one koji imaju najveće potrebe, npr. najšira invalidska kolica, najsporiju osobu koja hoda ili jede, osobu sa najslabijim vidom... Na taj način osiguravate da niko ne bude izostavljen.

Ove i mnoge druge sugestije o tome kako organizirati mješovite aktivnosti s mladima možete pronaći u priručniku "NO BARRIERS, NO BORDERS – a practical booklet for setting up international mixed-ability youth projects (including persons with and without a disability)", koji je dostupan na web stranici SALTO YOUTH.

Pri organizaciji aktivnosti namijenjenih mješovitim grupama mladih, naglašava se važnost stavljanja mladih u središte projekta, uključujući ih u planiranje i razvoj aktivnosti. Aktivnosti moraju biti prilagođene sposobnostima i interesima učesnika, izbjegavajući stereotipe vezane za invaliditet. Kako bi se promoviralo učenje i zabavna iskustva, poticala inkluzija i saradnja među mladima sa različitim sposobnostima, preporučuje se:

- Ponuditi opcije aktivnosti različitog intenziteta, poštujući individualne nivoe energije i potrebe.
- Koristiti kreativne metode kao što su pozorište, slikanje, muzika i igre kako bi se potaknula interakcija
- Uključiti zabavne aktivnosti za poticanje učenja i socijalizacije
- Prilagoditi metode komunikacije, koristeći vizualne alate, simbole i neverbalni jezik kako bi se prevazišle jezičke i prepreke vezane za invaliditet
- Kreirajte sigurno i podržavajuće okruženje, uz mehanizme za praćenje emocionalnih potreba učesnika (ovo ćete definisati u timu).

Praktične potrebe miješanih grupa uglavnom se odnose na pristupačnost i prilagodbu infrastrukture i alata kako bi se osiguralo sudjelovanje svih. Najznačajnije su sljedeće:

- **Pristupačnost prostora:** Spavaće sobe, kupatila, toaleti, radne prostorije, restorani i parkirališta moraju biti pristupačni i vertikalno i horizontalno. Moraju postojati rampe, liftovi i staze bez prepreka.
- **Radne metode:** Korištenje alata kao što su audio uređaji, čitači za slijepe osobe, flip-chart table na pristupačnoj visini itd.

- **Prijevoz:** Pristupačnost javnog prijevoza, s vizualnim i glasovnim uputama, rampama i prilagođenim mapama.
- **Aktivnosti na otvorenom:** Pristupačnost urbanim područjima, prilagođene mape, pristupačni javni toaleti i putovanje u parovima ili grupama.
- **Slobodno vrijeme i opuštanje:** Prostori namijenjeni odmoru i opuštanju za one koji se osjećaju umorno.
- **Svakodnevni život:** Odgovarajuća pomoćna oprema za jelo, kupanje i spavanje.
- **Pomoćna oprema:** Dostupnost lokalnih firmi za iznajmljivanje, prodaju ili popravak opreme kao što su invalidska kolica, pomagala za hodanje, slušni aparati, posebne naočale itd.

Emocionalne potrebe učesnika u mješovitim grupama uključuju aspekte vezane za ličnu dobrobit i dinamiku grupe. Najznačajnije su sljedeće:

- **Samopoštovanje i osjećaj postignuća:** Rad na poboljšanju samopoštovanja učesnika, posebno mladih osoba s invaliditetom koje možda ne osjećaju da su sposobne učestvovati u međunarodnim projektima.
- **Udobnost i uključenost u grupu:** Stvoriti ugodno okruženje kroz aktivnosti za izgradnju tima i međusobno upoznavanje.

Predlažemo da se počne s manje zahtjevnim aktivnostima i postepeno prelazi na izazovnije kako bi se izgradilo povjerenje i prijateljstvo.

- **Upravljanje frustracijama i nezadovoljstvom:** Omogućiti trenutke za povratne informacije i evaluaciju (individualno, u malim grupama, u nacionalnim timovima, prije, tokom i nakon projekta).
- **Zabava i opuštajući trenuci:** Uključite trenutke za razonodu i ugodne aktivnosti u program, kako tokom slobodnog vremena, tako i kao dio aktivnosti.
- **Slobodno vrijeme i oporavak:** Osigurajte slobodno vrijeme kako u grupama, tako i pojedinačno, za oporavak od intenzivnih grupnih interakcija.
- **Povezivanje s porodicom:** Ponuditi mogućnost komunikacije s roditeljima, prijateljima ili voljenima putem telefona ili e-maila kako bi se smanjio osjećaj nostalgije.

Ove potrebe mogu se uzeti u obzir već tokom pripreme projekta/aktivnosti i potrebno ih je primjenjivati i u međunarodnom okruženju kako bi se svim učesnicima osiguralo pozitivno iskustvo.

Na kraju... Raznovrsne aktivnosti, uključivanje zajednice

Uz određene izuzetke, uvijek je korisno organizovati aktivnosti, događaje i manifestacije otvorene za sve i u mješovitim grupama, te uključiti civilno društvo! Šta se podrazumijeva pod civilnim društvom? Škole, sportski klubovi, udruženja, freelanceri, porodice, župe, trgovci, lokalne vlasti, pojedinačni građani, neformalne grupe, privredna udruženja, svi moraju biti uključeni...

5. Inkluzija kao alat za poboljšanje emocionalne inteligencije

Inkluzija, shvaćena kao sposobnost prihvatanja i uvažavanja različitosti, igra ključnu ulogu u razvoju emocionalne inteligencije. Inkluzivno okruženje, u školi, na poslu, u sportskim i društvenim organizacijama, potiče razvoj emocionalnih vještina kao što su empatija, emocionalna regulacija i samosvijest, koje su ključni elementi emocionalne inteligencije. Ovo se odnosi i na uključene mlade ljude, ali i na same socijalne edukatore.

Evo nekoliko ključnih koncepata vezanih za inkluziju kao element koji povećava emocionalnu inteligenciju:

- **Izloženost različitosti:** Interakcija s ljudima koji se razlikuju po porijeklu, iskustvu i perspektivama obogaćuje emocionalni repertoar i omogućava razvoj boljeg razumijevanja emocija drugih ljudi.
- **Socijalno učenje:** Inkluzivno okruženje potiče socijalno učenje, što je sposobnost posmatranja, razumijevanja i oponašanja pozitivnih socijalnih ponašanja, uključujući ona koja se odnose na upravljanje emocijama.
- **Razvoj empatije:** Inkluzija potiče empatiju, sposobnost razumijevanja i dijeljenja osjećaja drugih. Ovaj proces je ključan za izgradnju smislenih odnosa i konstruktivno rješavanje sukoba.
- **Stvaranje pozitivne klime:** Inkluzija stvara klimu povjerenja i prihvatanja, gdje se ljudi osjećaju slobodno da izraze svoje emocije, dobiju podršku i uče od drugih.
- **Emocionalna pismenost:** Inkluzivno okruženje može biti plodno tlo za razvoj emocionalne pismenosti, što podrazumijeva učenje emocionalnog vokabulara i strategija za upravljanje vlastitim emocijama i emocijama drugih.

Neki primjeri kako inkluzija može biti pretočena u konkretne akcije:

- **Krug za druženje:** Aktivnosti poput kruga za druženje, u kojem učesnici dijele svoja emocionalna iskustva, pomažu u stvaranju pozitivne grupne atmosfere i razvijanju empatije.
- **Putevi emocionalne pismenosti:** Specifični programi koji podučavaju kako prepoznati, razumjeti i upravljati emocijama, kako pojedinačno tako i u grupama kroz aktivnosti u malim grupama.
- **Raspored grupe/učionice:** Fizičko okruženje koje podstiče interakciju, kao što su redovne grupne aktivnosti ili stolovi raspoređeni u grupe, može olakšati komunikaciju i saradnju, što je ključno za emocionalni razvoj.

- **Obuka edukatora i nastavnika:** Obuka o emocionalnoj inteligenciji za one koji rade u oblasti obuke i obrazovanja je ključna za stvaranje inkluzivnog školskog okruženja i promovisanje dobrobiti svih učenika.
- **Inkluzivne aktivnosti:** Školski izleti ili aktivnosti koje uključuju osobe s različitim sposobnostima i porijeklom mogu pomoći u razvoju emocionalne inteligencije u neformalnim okruženjima.

Inkluzija nije samo etička vrijednost, već i moćan alat za promicanje emocionalne inteligencije. Stvaranje inkluzivnih okruženja, u kojima se različitost prihvata i cijeni, omogućava svima da razvijaju emocionalne vještine koje su ključne za lični i društveni život.

6. Mjerenje utjecaja inkluzivnih inicijativa

Procjena utjecaja omogućava mjerenje efekata, očekivanih ili neočekivanih, koje generiše neki projekat i predstavlja završnu kariku u procesu planiranja koja povezuje resurse, aktivnosti, proizvode, rezultate i, zapravo, učinke. Ti učinci se manifestuju u vidu društvenih promjena koje se mogu direktno pripisati određenim aktivnostima i omogućavaju da se sagleda njihova održivost. Osnovna načela koja treba da vode evaluacijsku analizu su:

1. metodološka rigoroznost: jasno i kontekstualizirano navođenje metodoloških osnova koje usmjeravaju evaluacijsko istraživanje.
2. društveni utjecaj: dokazi o stvarnim promjenama koje su nastale kod korisnika, posebno u pogledu smanjenja obrazovnog siromaštva, kao i ukupni efekti na lokalne zajednice na koje se projekat odnosi.
3. Diseminacija i učenje: analiza ostvarenih rezultata (naučene lekcije i preporuke) i njihovo dijeljenje sa svim učesnicima na različitim nivoima projekta.

S obzirom na specifičnu prirodu različitih projekata, procjena društvenog utjecaja može obuhvatiti različite nivoe od mikro nivoa, koji se odnosi na promjene kod direktnih korisnika, do makro nivoa, koji se tiče sistema i zajednica na koje projekat utiče. Radi se o analizi kako direktnih efekata aktivnosti, tako i šire promjene koje one mogu izazvati kod ljudi i u zajednici. Mjerenje utjecaja inkluzivnih inicijativa zahtijeva pristup koji kombinira praćenje i evaluaciju. Ovdje su neki ključni elementi:

Zajedničko osmišljavanje i planiranje aktivnosti:

Aktivno uključiti djecu i porodice u osmišljavanje, provođenje i evaluaciju inicijativa, osiguravajući da aktivnosti budu relevantne, pristupačne i da odgovaraju njihovim potrebama i težnjama svih uključenih.

Praćenje

Prikupljati podatke i informacije tokom izvođenja aktivnosti, koristeći kvantitativne i kvalitativne pokazatelje, kako bi se pratio napredak i po potrebi napravile izmjene.

Kako? Putem pokazatelja utjecaja, odnosno unaprijed definisanih specifičnih indikatora za mjerenje promjena, kao što su: poboljšanje blagostanja, povećanje društvene uključenosti, razvoj vještina, promjene u ponašanju i jačanje porodičnih odnosa.

Neki primjeri indikatora

Za djecu: poboljšanje samopoštovanja, povećanje učešća u školskim aktivnostima, razvoj novih vještina, smanjenje rizičnih ponašanja, jačanje odnosa s vršnjacima.

Za porodice: poboljšana porodična komunikacija, povećano roditeljsko uključivanje, jačanje osjećaja pripadnosti zajednici i pristup uslugama podrške.

Za zajednicu: povećanje građanskog učešća, poboljšanje društvene kohezije, veća svijest o pitanjima inkluzije i razvoj kulture inkluzije.

Evaluacija

Analizirati utjecaj aktivnosti, mjereći promjene koje su se dogodile kod sudionika (djece, porodica, zajednica) i ocjenjujući ostvarenje postavljenih ciljeva kroz *participativni pristup*, naime: aktivno uključiti djecu i porodice u proces evaluacije, putem intervjua, fokus grupa i upitnika, kako bi se prikupile njihove percepcije i ocjene o utjecaju inicijative.

Analiza podataka prikupljenih kroz praćenje i evaluaciju služi za identifikaciju snaga, slabosti, područja za poboljšanje i naučenih lekcija.

Prezentiranje rezultata

Dijeljenje rezultata procjene s učesnicima i zajednicom je od suštinskog značaja za promovisanje transparentnosti, odgovornosti i kontinuiranog učenja.

Stoga je kontinuirana evaluacija ključna da bi se razumjelo postizu li inkluzivne inicijative svoje ciljeve i da bi se identificirala područja gdje je potrebna akcija za poboljšanje njihove efikasnosti. Participativna evaluacija, posebno, omogućava korisnicima da budu aktivno uključeni u proces evaluacije, osiguravajući da se njihovi glasovi čuju i da su inicijative zaista odgovor na njihove potrebe.

Ukratko, mjerenje utjecaja inkluzivnih inicijativa, posebno onih koje su kreirane, zahtijeva holistički, participativni i na dokazima zasnovan pristup, koji uzima u obzir i direktne efekte i šire promjene na individualnom i društvenom nivou.

7. Podrška promjenama: održivost inicijativa

Kulturalne inicijative koje uključuju mlade mogu biti i ekonomski i ekološki održive, ali zahtijevaju pažljiv i integriran pristup. Ključno je odgovorno upravljati resursima, promovirati održive prakse i poticati građanski angažman mladih, pretvarajući ih stvarne pokretače promjena. U nastavku se nalazi kratak pregled ključnih elemenata koje treba imati na umu kako bi događaji i projekti bili ekonomski i ekološki održivi.

Ekonomska održivost

Inovativni poslovni modeli. Kulturne inicijative trebale bi istraživati poslovne modele koji ne zavise samo od javnog finansiranja ili donacija, već koji ostvaruju vlastite prihode kroz aktivnosti kao što su prodaja proizvoda, kulturne usluge ili plaćeni događaji.

Strateška partnerstva. Saradnja s lokalnim vlastima, kompanijama i drugim organizacijama može ponuditi finansijsku i logističku podršku, kao i poticanje umrežavanja i sinergija.

Efikasna upotreba resursa. Optimizacija upotrebe resursa kao što su energija, voda i materijali, smanjenje otpada i usvajanje odgovornih praksi potrošnje mogu pomoći u smanjenju operativnih troškova.

Ekološka održivost

Smanjenje utjecaja. Kulturološki događaji trebaju minimizirati utjecaj na okoliš, odabirom ekoloških materijala za postavke i promocije, smanjenjem emisija CO2 povezanih s putovanjima i promicanjem reciklaže i smanjenja otpada.

Edukacija i podizanje svijesti. Uključivanje mladih u osmišljavanje i provođenje održivih inicijativa može povećati njihovu ekološku svijest i pretvoriti ih u promotore odgovornog ponašanja.

Unapređenje kulturne baštine. Inicijative mogu doprinijeti unapređenju kulturne i prirodne baštine, podižući svijest mladih o njenom očuvanju kao održivog resursa.

Ukratko, održivost kulturnih inicijativa s mladima zahtijeva integrirani pristup koji uzima u obzir i ekonomske i ekološke aspekte, aktivno uključujući mlade kao protagoniste promjena i promovirajući njihovo učešće u kulturnom i društvenom životu. Ako želite, mogu dodatno prilagoditi stil (narrativniji, sažetiji ili s konkretnim primjerima).

Dio 2: Praktični dio: savjeti, primjeri dobre prakse i aktivnosti

2.1 Kako dizajnirati inkluzivne radionice korak po korak

Dizajniranje i vođenje radionica sa mješovitim grupama mladih, uključujući i one s invaliditetom, zahtijeva mnogo više od samog odabira aktivnosti i njenog provođenja. Mnogi omladinski radnici su visoko motivirani da stvore zanimljiva i smisljena iskustva, ali se često osjećaju nesigurno u vezi s tim kako prilagoditi metode, prostore ili stilove komunikacije kako bi se osiguralo da svi mogu u potpunosti učestvovati. Ova nesigurnost nije znak neiskustva, već je prije odraz toga koliko kompleksan i raznolik može biti stvarni rad na inkluziji.

Inkluzija se ne dešava spontano; ona je rezultat promišljene pripreme, ciljanog planiranja i dubokog osvještavanja različitih načina na koje mladi doživljavaju svijet. Svaka grupa nosi sa sobom raznolike sposobnosti, potrebe, emocije, strahove i snage. Neki mladi ljudi možda trebaju više vremena da razumiju upute, drugima su potrebni prilagođeni fizički prostori, a mnogi imaju koristi od vizualnih, taktilnih ili pojednostavljenih materijala. Bez adekvatne pripreme, čak i dobro osmišljenim aktivnostima riskira se da nenamjerno isključimo one koji im ne mogu pristupiti ili se s njima uključiti na isti način kao njihovi vršnjaci.

Iz tog razloga, osmišljavanje inkluzivne radionice nije samo tehnička zadaća, već pedagoški i relacijski proces. Od omladinskih radnika se traži da predvide prepreke (kao što su fizičke, senzorne, emocionalne, komunikacijske) i uklone ih prije nego što se pojave. To zahtijeva fleksibilnost, kreativnost i razumijevanje sigurnosti, ne samo u smislu fizičke pristupačnosti, već i emocionalne dobrobiti. Kada su dobro osmišljene, inkluzivne radionice stvaraju prilike da svaki učesnik na smislen način doprinese, osjeća se cijenjeno i da se uključi u skladu sa svojim sposobnostima, interesima i stepenom komfora.

Ovaj vodič nudi jasnu, korak po korak metodu za podršku omladinskim radnicima, edukatorima i facilitatorima u planiranju, prilagođavanju i provođenju radionica koje su dostupne svima. Pristup opisan ovdje nije vezan za određenu temu (kao što su sport, pozorište, umjetnost, angažman u zajednici ili podizanje svijesti), jer je istinska inkluzija transverzalna. Jednom omladinski radnici nauče kako inkluzivno strukturirati sesije, isti principi se mogu primijeniti na bilo koju temu ili kontekst.

Korak 1: Definišite svrhu i ciljeve učenja

Prije planiranja bilo koje aktivnosti, ključno je razjasniti zašto se radionica organizuje i kakvu promjenu ona treba da izazove. Inkluzivna radionica postaje zaista značajna tek kada je njen cilj jasno definisan. Taj cilj služi kao temelj na kojem će se zasnivati sve ostale odluke, kao što su metode, materijali, prilagodbe, vremensko trajanje i evaluacija. Mnogi omladinski radnici počinju planirati s općom idejom ("želimo raditi na inkluziji" ili "želimo raditi kreativnu aktivnost"), ali bez precizne svrhe, postaje teško razumjeti da li radionica rješava stvarne potrebe ili da li mladi mogu u potpunosti imati koristi od nje. Definiranje svrhe pomaže pretvoriti opću namjeru u konkretan obrazovni put.

Kako bi podržali ovaj proces, fasilitatori se mogu osvrnuti na sljedeća vodeća pitanja:

- Koju promjenu ili razvoj bi ova radionica trebala podržati?
- Na koji aspekt inkluzije, ličnog rasta ili grupne dinamike se aktivnost fokusira?
- Kako se ovo povezuje sa širim ciljevima projekta ili organizacije?

Kada se svrha utvrdi, postaje neophodno identificirati očekivane ishode učenja. Ishodi učenja opisuju šta bi učesnici trebali znati, osjećati, razumjeti ili biti u stanju uraditi do kraja aktivnosti. Oni ne propisuju kako učesnici moraju iskoristiti naučeno, ali služe kao kompas za voditelja, osiguravajući da radionica ostane koherentna, ciljana i pristupačna.

Korak 2: Upoznavanje učesnika

Inkluzivni dizajn radionice počinje mnogo prije nego što se bilo koja aktivnost održi. Počinje s razumijevanjem ko su učesnici, kakva podrška im je možda potrebna i kako doživljavaju grupno okruženje. Svaki mladi čovjek donosi jedinstvenu kombinaciju snaga, izazova, preferencija i životnih iskustava, a priprema za te razlike je ključna za osiguravanje punog učešća. Kada omladinski radnici odvoje vrijeme da unaprijed prikupe informacije, oni uklanjaju mnoge od prepreka koje bi se inače pojavile tokom same radionice. Priprema nije samo logistički korak; ona je i etički. Ona komunicira poštovanje, brigu i profesionalnost. Omogućava voditeljima da stvore prostor u kojem se svaka osoba osjeća uzetom u obzir od samog početka, a ne tek kada se pojave poteškoće.

To podrazumijeva prikupljanje konkretnih detalja koji utječu na to kako svaki mladi čovjek može sudjelovati sigurno. Informacije mogu uključivati:

- Specifična invalidnost ili potrebe za podrškom
- Razmatranja o pokretljivosti, uključujući upotrebu pomagala ili potrebu za pomoći
- Senzorne osjetljivosti, kao što su zvuk, svjetlo ili dodir

- Relevantne zdravstvene informacije ili informacije o lijekovima potrebne za sigurnost
- Preferirani stilovi komunikacije (AAC, vizualne potpore, jednostavan jezik)
- Alergije ili prehrambene potrebe
- Kontaktne informacije za hitne slučajeve i sve bitne lične podatke

Prikupljanje ovih informacija na vrijeme omogućava omladinskim radnicima da predvide i prilagodbe umjesto da improviziraju na licu mjesta, što može stvoriti stres i za učesnike i za voditelje.

Osim praktičnih potreba, jednako je važno razumjeti širi kontekst u kojem se svaki mladi čovjek nalazi. To uključuje:

- Prethodna iskustva s inkluzijom ili grupnim aktivnostima
- Kulturna ili jezička razmatranja koja mogu utjecati na učešće
- Mogući strahovi, oklijevanja ili prethodna negativna iskustva
- Tipični nivoi energije ili obrasci koncentracije
- Prijevozne ili logističke prepreke koje mogu utjecati na pravovremenost dolaska ili sudjelovanje
- Lična očekivanja, nade ili brige u vezi same radionice

Ove informacije pomažu voditeljima da kreiraju aktivnosti koje djeluju relevantno i emocionalno sigurno, posebno za mlade osobe koji prije možda nisu imali mnogo prilika za učešće u inkluzivnim okruženjima.

Korak 3: Pregled pristupačnosti prostora.

Inkluzivna radionica ne ovisi isključivo o dobroj facilitaciji ili promišljenim aktivnostima; ona također ovisi o okruženju u kojem se održava. Fizički prostor, način na koji je organiziran i senzorni uslovi igraju ključnu ulogu u određivanju može li svaki sudionik sudjelovati ugodno i sigurno. Stoga se pristupačnost mora smatrati sastavnim dijelom procesa planiranja, a ne dodatnim detaljem kojim se bavi tek na dan aktivnosti.

Fizička pristupačnost

Ova dimenzija se odnosi na to koliko se pojedinci mogu lako kretati u, kroz i unutar prostora radionice. To uključuje raspored namještaja, postojanje jasnih prolaza, pristupačnost ulaza i osnovnih sadržaja, te sposobnost samostalnog snalaženja u okruženju ili uz podršku. Osiguravanje fizičke pristupačnosti smanjuje stres kod učesnika i promovira autonomiju.

Senzorna pristupačnost

Mnogi mladi su osjetljivi na svjetlo, zvuk, mirise ili vizuelne podražaje. Procjena senzorne pristupačnosti znači da se provjeri kakva je atmosfera u prostoru, da li se okruženje može prilagoditi po potrebi i da li postoje mirniji dijelovi gdje se učesnici mogu povući ako im je potrebno. Prostor prilagođen senzornim potrebama pomaže u smirivanju emocija i stvara osjećaj sigurnos.

Kognitivna i komunikacijska pristupačnost

Da bi prostor radionice bio zaista inkluzivan, mora podržavati i osobe koje drugačije obrađuju informacije. To uključuje razmatranje načina na koji se prikazuju upute, da li je dostupna vizuelna potpore, da li su oznake jasne i da li su komunikacijski alati poput simbola ili pojednostavljenog teksta dostupni. Priprema prostora na ovaj način poboljšava razumijevanje, smanjuje konfuziju i podržava različite stilove učenja.

Korak 4: Strukturiranje toka radionice

Kada je svrha radionice jasna i osiguran pristupačnost prostora, sljedeći korak je osmisliti koherentnu i inkluzivnu strukturu same sesije. Dobro isplanirana radionica prati jasan tok koji vodi učesnike od dolaska do završetka, balansirajući aktivnost, refleksiju, interakciju i odmor. Ova struktura stvara predvidljivost i sigurnost, dvije ključne komponente za inkluziju, posebno kada se radi sa raznolikim grupama. Inkluzivna struktura ne znači krutost. Naprotiv, ona nudi stabilan okvir unutar kojeg je moguća fleksibilnost. Pomaže omladinskim radnicima da ostanu pažljivi prema vremenu, emocionalnoj klimi i promjenjivim potrebama učesnika. Također pomaže mladima da razumiju ritam radionice, predvide šta slijedi i orijentiraju se tokom cijele radionice.

Sljedeći elementi mogu poslužiti kao vodič za kreiranje kvalitetne sesije:

Uvod i stvaranje sigurnog grupnog okruženja

Početna faza postavlja temelje za povjerenje i sudjelovanje. To je trenutak za srdačno dočekivanje sudionika, razjašnjavanje očekivanja i uspostavljanje zajedničkog osjećaja svrhe. Ovaj dio obično uključuje kratke rituale dobrodošlice, predstavljanja i zajedničko stvaranje grupnih dogovora. Jasni uvodi pomažu sudionicima da se smanjuju nesigurnost ili anksioznost.

Zagrijavanje i aktivacija grupe

Aktivnosti za zagrijavanje služe kao ice-breakeri, odnosno aktivatori pažnje i kao pomoć učesnicima da pređu na rad. Zagrijavanje treba biti jednostavno, pristupačno i prilagodljivo različitim sposobnostima. Ono priprema grupu da se dublje uključi u glavnu aktivnost, istovremeno jačajući osjećaj pripadnosti i povezanosti.

Glavna aktivnost

Ovo je centralna komponenta radionice, gdje se odvija planirano učenje. Glavna aktivnost bi trebala odražavati ranije utvrđene ishode učenja i biti strukturirana na način koji omogućava različite oblike učešća. Jasne upute, vizuelni ili verbalni signali i mogućnosti izbora podržavaju različite stilove učenja. Tokom ove faze, voditelji mogu ponuditi diferencirane puteve ili uloge kako bi osigurali da svako može značajno doprinijeti.

Ključni elementi planiranja glavne aktivnosti uključuju:

- uputstva korak po korak koja je lako pratiti
- prilagođeni materijali koje svako može koristiti
- mogućnosti za saradnju i interakciju
- fleksibilnost za prilagođavanje različitim tempu ili nivoima udobnosti

Refleksija i završnja diskusija

Refleksija pomaže učesnicima da shvate i povežu svoje iskustvo. U ovoj fazi oni razmišljaju o tome šta su naučili, kako su se osjećali i do kojih su zaključaka došli. Inkluzivna refleksija omogućava različite načine izražavanja (pričanjem, pisanjem, crtanjem ili simbolima) kako bi svi mogli učestvovati. Završna diskusija pomaže voditeljima da vide da li su ostvareni ciljevi učenja i kako su učesnici doživjeli to iskustvo.

Završetak i zaključivanje radionice

Pažljivo zaključavanje pomaže u konsolidaciji znanja i završetku radionice s jasnoćom i smirenošću. To može uključivati konačnu provjeru, sažetak ključnih poruka ili kratki ritual koji označava kraj sesije. Jasni završeci pružaju emocionalno zaključenje, jačaju koheziju grupe i pomažu učesnicima da se vrate svojim svakodnevnim rutinama.

Korak 5: Prilagođavanje aktivnosti različitim sposobnostima

Inkluzivne radionice postaju zaista pristupačne kada su aktivnosti prilagođene različitim načinima na koje mladi mogu učestvovati, učiti i izražavati se. Prilagođavanje ne znači pojednostavljivanje sadržaja ili snižavanje očekivanja; već osiguravanje da se svaki učesnik može značajno uključiti, bez obzira na fizičke, senzorne, kognitivne ili emocionalne razlike. Pažljivo prilagođavanje jača učenje, promovise dostojanstvo i podržava autentično učešće. Mnoge tradicionalne metode pretpostavljaju samo jedan način učenja ili interakcije. U inkluzivnim okruženjima, omladinski radnici koriste više pristupa tako što nude različite

opcije, prilagođavaju uloge, mijenjaju materijale ili omogućavaju alternativne načine izražavanja. Kada se ove prilagodbe planiraju unaprijed, učesnici se ne osjećaju izdvojeno niti drugačije tretirano; naprotiv, cijela radionica postaje fleksibilnija i prilagođenija individualnim potrebama.

Prilagođavanje uputa i komunikacija

Upute trebaju biti jasne i pristupačne učesnicima sa različitim stilovima obrade informacija. To može uključivati razlaganje informacija na manje korake, pružanjem vizualne ili pisane podrške, pojednostavljenje jezika gdje je to moguće ili ponavljanjem i dodatnim pojašnjenjem. Pristupačna komunikacija pomaže učesnicima da razumiju šta se od njih očekuje bez stresa ili konfuzije.

Više načina za učešće

Aktivnosti trebaju biti fleksibilne i nuditi izbor, kako bi učesnici mogli učestvovati na način koji im najviše odgovara i u kojem se osjećaju ugodno. To može značiti različite načine doprinosa, različite uloge u grupnim zadacima ili različit nivo fizičkog i mentalnog angažmana. Kada su te opcije dio same aktivnosti, učesnicima se olakšava učešće i jača njihova samostalnost.

Prilagođavanje materijala i alata

Materijali koji se koriste tokom radionice moraju biti upotrebljivi za sve, što može zahtijevati prilagođavanje veličine, teksture, formata ili nivoa apstrakcije. Osiguravanje pristupačnosti materijala omogućava svakom učesniku da samostalno ili uz minimalnu podršku učestvuje u aktivnosti. Ova priprema potiče dostojanstvo i inkluziju.

Uzimanje u obzir nivoa energije i tempa

Učesnici se mogu uključiti različitim brzinama ili sa različitim nivoima izdržljivosti. Facilitatori mogu planirati vremenski raspored, pauze i grupisanje kako bi se prilagodili tim razlikama, omogućavajući svakoj osobi da radi tempom koji joj je siguran i ugodan. Kada je tempo prilagođen, učesnici su sposobniji da ostanu fokusirani i angažovani.

Poticanje saradnje među vršnjacima

Neki učesnici mogu imati koristi od zajedničkih uloga ili rada u parovima, jer saradnja može poboljšati razumijevanje, samopouzdanje i komunikaciju. Uključivanje podrške među vršnjacima u aktivnosti potiče povezivanje i smanjuje osjećaj izolacije, uz poštovanje lične autonomije i granica.

Korak 6: Priprema materijala i resursa

Inkluzivno vođenje zahtijeva pažljivu pripremu materijala i alata koji se koriste tokom radionice. Pristupačnost sadržaja (bilo da je vizuelni, taktilni, slušni ili

pisani) često određuje mogu li učesnici samostalno učestvovati, razumjeti upute i osjećati se samopouzđano dok se bave aktivnošću. Stoga priprema materijala unaprijed nije samo praktičan korak, već i ključni element inkluzivne pedagogije. U mnogim aktivnostima za mlade, materijali za radionicu se kreiraju s pretpostavkom da svi učesnici obrađuju informacije na sličan način. U stvarnosti, mladi ljudi imaju različite senzorne, kognitivne i komunikacijske potrebe. Neki se možda oslanjaju na vizualne podražaje da bi razumjeli upute; drugima su možda potrebni pojednostavljeni tekst, taktilni elementi ili alternativni formati. Kada su materijali pažljivo osmišljeni, oni uklanjaju prepreke i nude više načina za uključivanje u aktivnost. Da bi osigurali da svi učesnici mogu pristupiti sadržaju radionice, omladinski radnici mogu uzeti u obzir nekoliko dimenzija prilikom pripreme materijala i resursa:

Obezbjedivanje pristupačnih formata

Materijali bi trebali biti ponuđeni u formatima koje različiti učesnici mogu razumjeti i koristiti. To može uključivati pripremu pisanog sadržaja u jasnim i čitljivim rasporedima, osiguravanje dovoljnog kontrasta ili ponuditi vizualnu podršku kao što su simboli ili strukturirane ilustracije. Kada je to potrebno, informacije se mogu predstaviti u pojednostavljenim ili alternativnim formatima kako bi se smanjilo kognitivni opterećenje.

Osiguravanje da su materijali fizički jednostavni za korištenje

Alati i materijali trebaju biti odabrani ili prilagođeni tako da ih učesnici s različitim motoričkim sposobnostima mogu koristiti bez poteškoća. To može uključivati izbor materijala koji se lako drže, prilagođavanje veličine predmeta ili obezbjeđivanje alternativa koje omogućavaju udobno i samostalno korištenje.

Podrška različitim načinima učenja

Budući da učesnici uče i komuniciraju na različite načine, materijali bi trebali poticati angažman kroz različite kanale, uključujući vizuelne, slušne, taktilne ili iskustvene. Priprema kombinacije resursa pomaže da svaka osoba može pristupiti informacijama na način koji joj najviše odgovara, istovremeno obogaćujući okruženje za učenje.

Priprema komunikacijske podrške

Neke radionice mogu zahtijevati dodatnu podršku kako bi se pomoglo učesnicima da razumiju upute, prate redoslijed aktivnosti ili izraze svoje misli.

Voditelji mogu pripremiti komunikacijske alate kao što su vizuelni rasporedi, kartice s podsjetnicima, dijagrami korak po korak ili pojednostavljeni listovi s uputama. Ova podrška doprinosi jasnoći i emocionalnoj sigurnosti.

Organiziranje materijala za jednostavan pristup

Materijali trebaju biti posloženi na način da im učesnici mogu lako pristupiti, bez potrebe da traže pomoć. Dobro organizovan prostor pomaže u održavanju autonomije i smanjuje nepotrebna kašnjenja ili stres u tokom sesije. Također pomaže voditeljima da glatko upravljaju prijelazima između različitih dijelova radionice.

2.2 Primjeri dobre prakse

LISTA 1.

BASKIN: NOVI SPORT ZA SVE

Il Baskin

Baskin je novi sport inspirisan košarkom, ali sa jedinstvenim i inovativnim karakteristikama, originalni sport izmišljen u Kremoni (Italija) 2003. godine i zvanično je priznat od 2019. godine. Otvoren je za sve, igrače sa i bez invaliditeta, svih nivoa vještina i uzrasta. Inkluzivan je, zanimljiv i takmičarski.

Baskin ima za cilj stvoriti timski duh i promovirati inkluziju osoba s invaliditetom. Djeca s i bez fizičkog i/ili intelektualnog invaliditeta igraju zajedno, stvarajući mješovite timove. To je aktivnost koja nekima omogućava da igraju, a drugima da s vremena na vrijeme "pomažu". Međutim, svako ima priliku odigrati odlučujuću ulogu u igri, dajući svoj doprinos. To je autentičan sport u kojem svako može iskoristiti svoje vještine najbolje što može kako bi pobijedio.

U Italiji se Baskinom bavi preko 5.600 ljudi, uključujući igrače, trenere, sudije, zvaničnike i menadžere, zajedno sa više od 5.000 učenika. Oko 20.000 ljudi, porodice, rođaci, prijatelji i navijači aktivno učestvuje u Baskin zajednici. Ovim sportom se također bave u Španiji, Francuskoj, Grčkoj, Luksemburgu, Njemačkoj, Srbiji i Belgiji.

Istaknuto

Baskin je inovativan i inkluzivan sport koji promovise timski rad, strategiju i pristupačnost za sve. Slijedi skup od **10 pravila** koja igru čine dinamičnom. Promjene u Baskin pravilima:

- **Oprema:** koriste se više koševa: dva standardna koša i dva niža bočna koša. Standardna lopta se može zamijeniti loptom druge veličine i težine.
- **Prostor:** Uključuje zaštićene zone kako bi se osigurale sigurne prilike za šutiranje na bočne koševe.
- **Pravila:** Svaki igrač ima definisanu ulogu na osnovu svojih motoričkih vještina i takmiči se protiv protivnika istog nivoa. Uloge su numerisane od 1 do 5, svaka sa specifičnim pravilima.

- **Podrška:** Tutoru (saigraču) može biti dodijeljena uloga da pomogne igraču s invaliditetom, pružajući različite nivoe podrške tokom igre.

Zvanična mapa:

<https://www.google.com/maps/d/u/0/viewer?mid=1cOcu9fOGOSYwHB0VypQQINVBZaK44gA&hl=it&femb=1&ll=43.5448616382616%2C11.232207849999973&z=5>

Izvori

- Službena italijanska nacionalna web stranica: <https://www.baskin.it/>

Iz Fondazione Zanandrea – primjeri dobre prakse/ studija slučaja: **Baskin Lions Cento**

- FB stranica: <https://www.facebook.com/profile.php?id=61571040057983>
- IG stranica: <https://www.instagram.com/baskinlionscento/>
- Video treninga: <https://www.facebook.com/reel/580769528089617>
- Video meča: <https://www.facebook.com/reel/1857800248322603>

METODOLOGIJA POZORIŠTA COSQUILLAS: PREOBLIKOVANJE KROZ PRIPOVIJEDANJE

Izlazak iz zone komfora i rad s glumcima koji nisu profesionalci, koji kroz pripovijedanje dolaze do izražaja i otkrivaju sebe.

COSQUILLAS teatarska metodologija nije ni isključivo pozorišna ni pedagoška metoda, već alat za komunikaciju i preradu narativa o pitanjima ljudske prirode. Od decembra 2019. godine predstavlja međunarodno priznati brend. Od didaktičke do umjetničke sfere, metodologija stvara inkluzivnu atmosferu u kojoj se analizira i obrađuju različite uloge unutar dinamike grupnog rada. Poseban naglasak je na dobrobiti pojedinca i grupe, gdje učesnici kroz bolje razumijevanje vlastitih uloga i ponašanja uče kako upravljati odnosima unutar grupe.

Ovaj rezultat nastaje zahvaljujući vođenju komunikacijskog procesa od strane voditelja (kroz CTM). Kroz pet koraka; posmatranje, refleksiju, interakciju, kreaciju i dijeljenje čime se razvija empatija i zajednički rad u grupi.

Proces se obično odvija tokom nekoliko mjeseci, uz sedmične susrete od po dva sata. Učesnici kroz njega bolje upoznaju sebe, doprinose grupi i stižu razumijevanje različitih životnih iskustava i stvarnosti.

CTM se ne koristi samo za pravljenje predstava koje govore o društvu, nego da omogući ljudima koji inače nemaju priliku da ispričaju svoju priču i govore o svom svijetu. To je svijet koji ih često ne vidi, ne iz loše namjere, nego zato što nemaju dovoljno prilika. Zato učešće mladih, uključujući one s invaliditetom ili u osjetljivim životnim situacijama, kroz ovu metodu jača njihovo samopouzdanje i svijest o sebi, te pokazuje koliko grupa može biti važna podrška i resurs.

Izdvajamo

Ključni koncepti CTM-a su: voljeti, biti voljen i biti saslušan, kroz rad s glumcima koji nisu profesionalci, koji kroz pripovijedanje i vlastito izražavanje dolaze do izražaja i otkrivaju sebe.

Metodu je kreirao i razvio Massimiliano Piva.

Izvori:

Zvanična web stranica: <https://www.cosquillastheatremethodology.com/>

Instagram stranica:

<https://www.instagram.com/ctmtheatre?igsh=NW9zdDNydjllZmc0>

BANDA RULLI FRULLI: INKLUZIVNI ORKESTAR

Banda Rulli Frulli je veoma poseban muzički projekat rođen u Italiji 2010. godine. To je inkluzivni orkestar koji okuplja muzičare svih uzrasta, sposobnosti i porijekla, pokazujući da muzika može biti moćan alat za socijalnu integraciju i lični rast.

Ono što ovaj bend čini zaista jedinstvenim je način na koji stvara muziku: koristeći nekonvencionalne instrumente, često napravljene od recikliranih materijala kao što su plastične posude, otpadni metal i komadi drveta. Ovaj pristup promovira održivost i čini muziku dostupnom svima, čak i onima bez muzičkog obrazovanja ili velikih finansijskih sredstava.

Glavni cilj Bande Rulli Frulli je inkluzija: svi članovi, bez obzira na svoje sposobnosti ili društvene prilike, pronalaze svoju ulogu i mogu doprinijeti muzici, jačajući osjećaj pripadnosti, samopoštovanje i saradnju.

Poenta je da nema solista ili članova koji se ističu iznad drugih, već da svi imaju istu mogućnost i da daju sve od sebe. To je primjer kako muzika može rušiti barijere i promijeniti percepciju o sposobnosti svakoga da bude muzičar.

Pored toga, zajednička izrada instrumenata od recikliranih materijala pomaže u razvoju timskog rada i kreativnosti, podržavajući poruku da muzika može okupiti ljude i prevazići svaku društvenu ili ekonomsku prepreku.

Banda Rulli Frulli nije samo orkestar, već i pokret koji slavi jedinstvo, različitost i transformativnu moć muzike!

Izdvajamo

1. Bend je bend. Nema solista, nema članova koji se izdvajaju od drugih, već smo svi jednaki i svako daje svoj doprinos s punim angažmanom.
2. Kada sviramo, radimo, zajedno smo, nema barijera između muzičara, uprkos njihovim različitim sposobnostima: to je ono što osvaja srca onih koji nas upoznaju i razbija svaku unaprijed stvorenu ideju. Federico Alberghini (direktor benda Rulli Frulli).

Izvori:

- Službena web stranica: <https://www.bandarullifrulli.com/>
- Facebook stranica: https://www.facebook.com/bandarullifrulli/?locale=it_IT
- Instagram stranica: https://www.instagram.com/bandarullifrulli?fbclid=IwY2xjawlf3zdleHRuA2F1bQixMAABHRHqkYNY37QMmyaGZuCKrI-eSWyWUL-CaQkN6q_Ag5H8hUjZCqj54GFKmw_aem_ZZvpL9vsC2WjlesFY6iKWQ
- Fondacija Zanandrea. "Umjetničke prakse u radu s mladima" - Upoznajte Rulli Frulli, veoma originalan način bavljenja muzikom. Youtube video kreiran u okviru evropskog projekta 'Superheroes' (2022-2-CY02-KA220-YOU-000101622). Dostupan na: <https://www.youtube.com/watch?v=Vo0ejpjRGk0&t=8s>

DIFFERENTLY ARTISTS: UMJETNOST JE UVIJEK POZIV NA RAZUMIJEVANJE / ILI KREATIVNOST MOŽE POMOĆI U PREVAZILAŽENJU NEZNANJA.

Diversamente Artisti je dobrotvorna aukcija slika nastalih i predstavljenih u saradnji s osobama s invaliditetom. Ova radionica je nastala iz zajedničke strasti prema umjetnosti. Ideju su realizirali neki omladinski radnici dnevnog centra kojim upravlja Fondacija Zanandrea iz Centa (FE), s ciljem promoviranja rada ljudi koji tamo svakodnevno rade.

Ciljevi projekta su: dati vidljivost radu omladinskih radnika i mladih osoba s invaliditetom, prikupiti sredstva za različite specifične namjene, podstaknuti kreativnost, te omogućiti da se osobe i mladi s invaliditetom osjećaju uključeno u zajednicu kojoj pripadaju i cijenjeno zbog onoga što mogu doprinijeti.

Slikanje zajedno s osobom koju poznajem i s određenim ciljem: u dnevnom centru postoji posebna prostorija namijenjena likovnim aktivnostima i, općenito, svim aktivnostima koje uključuju korištenje različitih materijala u službi umjetnosti. U tom prostoru osobe s invaliditetom znaju da mogu računati na vrijeme i stručnost omladinskih radnika, koji svoje vještine i strasti stavljaju na raspolaganje kako bi zajedno s njima stvarali umjetnička djela.

Vrijeme provedeno u slikanju i zajedničkom stvaranju djela daje osobama s invaliditetom osjećaj osnaženosti i aktivnog učešća, što je teško postići kroz mnoge druge aktivnosti, posebno kod osoba s težim kognitivnim poteškoćama.

Umjetnost pomaže ljudima da izraze ono što ne mogu reći riječima, ili kada riječi nisu dovoljne. Ljudi koriste umjetnost kao kreativan način da se prilagode promjenama i pronađu rješenja za probleme.

Izdvajamo

Strast i urođeni talenti: Projekat "Diversamente artisti" rođen je iz strasti dvoje omladinskih radnika prema umjetnosti, kako teorijski, tako i praktično. Nije potrebna specifična obuka, sve dok već imate strast prema crtanju i slikanju. Međutim, preporučljivo je razvijati znanje u obrazovnim i relacijskim oblastima kako bi se osigurala efikasna interakcija s osobama s invaliditetom. To pomaže da se otkriju nove strasti i promoviše osjećaj zadovoljstva u stvaranju nečeg lijepog i hvale vrijednog.

Aukcija: Najvažniji trenutak inkluzije u ovom projektu je aukcija, tokom koje se prodaju slike. Svako pojedinačno djelo, svako platno, ide na aukciju. Svako izdanje „Diversamente artisti“ održava se tokom lokalnog sajma u Centu, kada je grad pun života, događaja i ljudi iz cijele pokrajine, obično na vrlo centralnoj i atraktivnoj lokaciji. Zajednica je do sada reagovala s velikim interesovanjem i učešćem.

Interakcija s javnošću: Budući da osobe s invaliditetom izlaze na pozornicu kako bi predstavile svoje slike, mogu sudjelovati u svim fazama aukcije i na zabavan način naučiti kupovati i prodavati.

Kako je zadatak planiran

1. Objasnite projekt i ciljeve koje želite postići učesnicima
2. Određivanje teme aukcije
3. Odlučite koliko će slika ići na aukciju i pripremite posebne, prilagođene upute tako da svi mogu učestvovati na način koji im odgovara.
4. Tehnika koja se koristi je vrlo jednostavna, AKRIL NA PLATNU. Platna su već pripremljena s crtežom koji su izradili omladinski radnici / lokalni umjetnici voštanim bojicama I bojicama; stoga omladinski radnici usmjeravaju osobe s invaliditetom u izvođenju
5. RAZLIČITE USLUGE I PROJEKTI: povezivanje različitih projekata na kreativan način.
6. ASISTIVNA TEHNOLOGIJA: tehnologija može biti korisna i tokom istraživanja za odlučivanje o temi, kao i tokom prezentacije platna.

Izvori:

- Brošura o "inkluzivnom učenju kroz kreativne prakse u radu s mladima" kreirana u sklopu evropskog projekta "Superheroes" (2022-2-CY02-KA220-YOU-000101622). Dostupno na: <https://www.fondazionezanandrea.org/wp-content/uploads/2025/02/Superheroes-Booklet-EN.pdf>

GIVE VOICE WITH THE IMAGES OF THE REINFORCED CONCRETE SYSTEM

Kroz ovaj projekat u Gimnaziji „G. Carducci“, udruženje Il Nodo je počelo da promovise druge načine komunikacije osim pisanja. Cilj je da se poboljša komunikacija s osobama koje imaju intelektualne i socijalne poteškoće, koristeći alternativne sisteme komunikacije kao što je C.A.A. (augmentativna i alternativna komunikacija).

Korištenje ovog alata pomaže da se uključe i druge osobe koje su u teškoj životnoj ili socijalnoj situaciji.

Glavni učesnici projekta su djeca koja koriste simbolički sistem za komunikaciju i druženje, uz redovno školsko učenje i nastavni program koji prate u školi.

Učenici Gimnazije „G. Carducci“ učestvovali su u svim fazama projekta. Prvo su imali obuke o invaliditetu, o C.A.A. simboličkoj komunikaciji i o tome kako se pravilno komunicira i radi s osobama s intelektualnim i socijalnim poteškoćama. Obuke su vodili stručnjaci. Nakon toga su kroz radionice učili kako se tekstovi pretvaraju u slike i piktograme na online platformi, radeći u grupama zajedno s djecom s poteškoćama, koja su aktivno učestvovala i koristila svoje vještine i kreativnost. Na kraju projekta, uz njihovu pomoć, školski prostori i usluge su označeni simbolima i piktogramima kako bi bili lakši za razumijevanje i korištenje svima.

Istaknuto

1. Proširujući se u školskom okruženju, Udruženje Il Nodo čvrsto vjeruje da je ovaj sistem izvrstan komunikacijski alat jer je intuitivan, jasan i razumljiv; koristan u različitim oblastima: društvenoj, zdravstvenoj, historijskoj, umjetničkoj i kulturnoj. Koristan je za sve one osobe kojima je teško pristupiti tradicionalnim pisanim tekstovima, koje imaju problema s izražavanjem kao što su kognitivno-relacijski deficit, posttraumatsko stanje, ili su stranci ili starije osobe.
2. Širenje ovog alternativnog oblika komunikacije korisno je za suprotstavljanje kulturološkom slijepilu i čini naš društveni život pristupačnijim i inkluzivnijim.
3. Socijalna izolacija i poteškoće u komunikaciji često su povezane i mogu se manifestovati kao simptomi psiholoških poremećaja, posebno poremećaja socijalne anksioznosti (socijalne fobije). Nedostatak podražaja i interakcija može dovesti do pogoršanja verbalne komunikacije, koncentracije i mentalne fleksibilnosti. Svi pojedinci sa složenim komunikacijskim potrebama pokazuju tendenciju socijalne izolacije zbog poteškoća u izražavanju i razumijevanju, tako da im upotreba simboličkog sistema C.A.A.-omogućava da razumiju, komuniciraju s drugima i da saznaju.

4. Korištenje slika i piktograma za označavanje prostora u kojima borave učenici s invaliditetom pomaže da se lakše snađu, osjećaju dobrodošlo i da im prostor bude pristupačniji.

Izvori:

- Službena web stranica: <https://www.associazioneilnodo.it/>
- Facebook stranica: <https://www.facebook.com/associazioneilnodoaps/>
- Instagram stranica: https://www.instagram.com/associazione_ilnodo

UDRUŽENJE „LE PASSEGGIATE DI AGATA“: AKTIVNOSTI NA OTVORENOM

UKLJUČENOST ZAJEDNICE, POLITIKA I ZAGOVARANJE: KAKO AKTIVIRATI ZAJEDNICU OKO PITANJA INKLUZIJE?

"Možete li zamisliti da ne možete ući na neka mjesta?" Brošura udruženja Le Passeggiate di Agata Aps iz Ferrare počinje ovim pitanjem. Ako se krećete sa električnim ili ručnim invalidskim kolicima ili ako je vaša pokretljivost ograničena, pragovi i stepenice često sprječavaju ulazak u javne ili privatne prostore. Ako ste djevojčica ili dječak, poput Agate iz Ferrare, hodanje ili igranje na otvorenom nije jednostavno.

Udruženje Le Passeggiate di Agata APS, osnovano na poticaj male djevojčice Agate, koja živi u Ferrari, a sada je tinejdžerica koja se kreće u električnim kolicima, svojim aktivnostima promoviše pristupačnost i pravo svakog djeteta (zaista svakog!) da se igraju, uče i stiču nova iskustva. Kroz participativne projekte, udruženje stvara značajna iskustva koja poštuju i cijene različitost.

ŠTA RADI AGATA WALKS

- promoviše društvene i kulturne inicijative za podizanje svijesti o kontrastu arhitektonskih i kulturnih barijera koje onemogućavaju osobama s motoričkim, mentalnim ili senzornim invaliditetom da u potpunosti učestvuju u životu zajednice i/ili čak da obavljaju aktivnosti svakodnevnog života.
- putem svojih informativnih kanala, širi dobre prakse i projekte korisne za prevazilaženje arhitektonskih, društvenih i kulturnih barijera;
- ispituje i recenzira mjesta, staze, pomagala i druge vrste podrške korisne za prevazilaženje arhitektonskih barijera, kao i druge alate koji olakšavaju život osobama s tjelesnim i mentalnim motoričkim invaliditetom.

Istaknuto

Naši projekti

1. **Vrtovi i igrališta pristupačna svima:** udruženje je pokrenulo inicijative za stvaranje pristupačnih vrtova počevši od Ferrare. Djeca, zajedno sa svojim roditeljima, nastavnicima i edukatorima, aktivno učestvuju u dizajnu obnove igrališta. Vrtovi ne samo da nude mjesto za igru, već postaju i laboratoriji za ekološko obrazovanje, gdje se uči poštovanje i briga o prirodi. Primjer je park

Giordano Bruno, obnovljen zahvaljujući Općini Ferrara koja je, uz regionalna sredstva, uspjela prilagoditi veliko igralište za korištenje, s igrama koje su odabrala djeca i mladi uz podršku edukatora i arhitekata. Projekat je bio izveden uz podršku Fondacije Estense i ono što je bilo napušteno, nesigurno mjesto postalo je gradski zeleni prostor koji u svako doba dana i večeri posjećuju djeca, mladi i odrasli. Evo linka na projekat: <https://lepasseggiatediagata.org/progetti-di-comunita/il-diritto-di-giocare-alla-open-and-to-participate/>

2. **Šetnje:** šetnje su organizirane tako da nude priliku da se grad i njegova okolina istraže iz različitih perspektiva (hodanjem, u invalidskim kolicima, sa povezom na očima ili čepićima za uši). Ove inicijative su osmišljene tako da budu dostupne svima, s posebnim naglaskom na djecu i odrasle s motoričkim poteškoćama. Cilj je skrenuti pažnju na pristupačnost ulica i pokazati osobama koje se bez poteškoća kreću kako jedan stepenik ili dio puta zatvoren zbog radova može običnu šetnju učiniti napornom.

3. **Kreativne radionice:** udruženje organizuje kreativne radionice koje podstiču djecu i mlade da se izraze kroz umjetnost i prirodu. Ove aktivnosti su osmišljene s ciljem okupljanja adolescenata s i bez poteškoća, promovisanja njihove kreativnosti, te podsticanja timskog rada i saradnje među učesnicima. Radionice su osmišljene tako da svako dijete može aktivno učestvovati.

Pogledajte, na primjer, ljetni projekat "Giocarte" dokumentovan putem videa na Youtube stranici Udruženja.

Fotografija:

xml-ph-0000@deepl.internal

- Zvanična web stranica:

<https://www.lepasseggiatediagata.org>

- Facebook stranica:

<https://www.facebook.com/lepasseggiatediagata/>

- Instagram stranica:

<https://www.instagram.com/lepasseggiatediagata>

Bibliografija

Evropske i međunarodne web stranice

UNESCO (2017), *Vodič za osiguranje inkluzije i jednakosti u obrazovanju*, Pariz, UNESCO. DOI:
<https://doi.org/10.54675/MHHZ2237>

Svjetska zdravstvena organizacija – *Svjetski izvještaj o invaliditetu*, 2011 (besplatno preuzimanje: <https://www.who.int/teams/noncommunicable-diseases/sensory-functions-disability-and-rehabilitation/world-report-on-disability>).

Mladi i invaliditet – Vijeće Evrope

<https://pjp-eu.coe.int/en/web/youth-partnership/youth-and-disabilities>

SALTO (projekat)

<https://www.salto-youth.net/rc/inclusion/>

NEMA PREPREKA NEMA GRANICA – *Praktični priručnik za pokretanje međunarodnih omladinskih projekata miješanih sposobnosti (uključujući osobe s i bez invaliditeta)* Preuzmite ovu i druge SALTO brošure o inkluziji besplatno na: www.SALTO-YOUTH.net/Inclusion/

Spisak resursa za daljnje proučavanje i podršku

Canevaro Andrea, Dario Ianes, *Diversabilità. Storie e dialoghi nell'anno europeo delle persone disabili*, 2003, Erickson

Gheno Vera, *Chiamami così. Normalità, diversità e tutte le parole nel mezzo*, Erickson, 2022

Malaguti Elena, *Quasi Adatti? Equità, Diversità, Inclusione e Resilienza – Approccio multisistemico, socio-ecologico nella ricerca nel campo della Pedagogia Speciale e Didattica Speciale*, u časopisu *L'integrazione scolastica e sociale*, Svezak 22, Broj 1, februar 2023; izdavač Erickson

Paolini Elena, Paolini Maria Chiara, *Mezze Persone. Riconoscere e comprendere l'abilismo*, Ventura Edizioni, 2024, i 'Che brava che sei'. 8 storie di abilismo quotidiani, Edizioni Laterza, 2024

Za više informacija...

Cerebralna paraliza:

<https://www.fightthestroke.org/>

<https://www.aincp.eu/kids>

Italijansko udruženje osoba sa Daunovim sindromom:

<https://www.aipd.it/site/>

Međunarodna mreža za Down sindrom:

<https://www.coorddown.it/>

Panevropska organizacija koja promovira prava osoba sa autizmom:

<https://www.autismeurope.org/>

Nacionalna opservatorija za autizam (Italija):

<https://osservatorionazionaleautismo.iss.it/asdeu>

Italijanska federacija za prava osoba s invaliditetom:

<https://fishets.it/>

Biografije

Mnogo možemo naučiti čitajući istinite priče stvarnih ljudi koji su svoje invaliditet pretvorili ne samo u svoje prepoznatljive osobine, već i u svoje snage. Također se možemo povezati s iskustvima onih koji su živjeli uz invaliditet kroz prijatelje, djecu, braću i sestre ili partnere.

Bebe Vio, *Ako se čini nemogućim, onda se može napraviti*, 2019; Bur Editore (Priča o poznatoj italijanskoj mačevarki — knjiga koju se također može opisati kao motivacijsku.)

Bortuzzo Manuel, *Soli nella tempesta*, Rizzoli Editore, 2019; Libreria Tlon

Imprudente Claudio, *Od geranija do edukatora. Fragmenti mogućeg puta*; Erickson Editore

Mazzariol Giacomo, *Moj brat juri dinosauruse*, 2016, Einaudi Stile Libero (Priča o tome kako je Giacomo doživio otkriće Daunovog sindroma kod svog brata Giovannija i kako je, s vremenom, naučio prevazići svoje početne predrasude.)

IZDAVAČ:

FONDAZIONE
DON GIOVANNI ZANANDREA
ONLUS

**Sufinansira
Evropska unija**

Financirano sredstvima Europske unije. Izneseni stavovi i mišljenja su stavovi i mišljenja autora i ne moraju se podudarati sa stavovima i mišljenjima Europske unije ili Europske izvršne agencije za obrazovanje i kulturu (EACEA). Ni Europska unija ni EACEA ne mogu se smatrati odgovornima za njih.